

TÜRK DÜNYASI
2040
VİZYONU

“Bütünleştirici Ortaklık”

İnceleme-
Araştırma Dizisi

YAYIN NO: 08

Türk Dünyası Gençlerinin Bütünleşmesinde Miras Diplomasisi ve Metaverse:

TÜRKOVERSE

| RAPOR |

Yazar

Doç. Dr. Erman AKILLI

Yayın Koordinatörü

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ - Dr. Murat YILMAZ

Teknik Koordinasyon

Halil ULUSOY

Türk Dünyası Gençlerinin Bütünleşmesinde Miras Diplomasisi ve Metaverse:
TÜRKOVERSE / Yazar: Doç. Dr. Erman AKILLI - Ankara: Hoca Ahmet Yesevi
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2023

104 s: 19,5x27 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
İnceleme- Araştırma dizisi; yayın no: 08)

ISBN: 978-625-8329-08-7

Baskı Tarihi: **Ocak 2023**

© Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Adres:

Aşağı Öveçler, 1314. Cd. No: 19, 06460 Çankaya/ANKARA

Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 223 34 29

www.ayu.edu.tr • yayınlar@yesevi.edu.tr

Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım

Yayıncılık Ltd. Şti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

Raporda ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup,
Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmamaktadır.

“Bütünleştirici Ortaklık”

**Türk Dünyası Gençlerinin
Bütünleşmesinde
Miras Diplomasisi ve Metaverse:
TÜRKOVERSE**

8.

RAPOR

Doç. Dr. Erman AKILLI

TURKIY DAVLATLAR TASHKILOTI
DAVLAT RAHBARLARI
KENGASHINING YIG'ILISHI
Samarqand, 2022-yil 11-noyabr

MEETING OF THE COUNCIL OF HEADS OF STATE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Samarkand, November 11, 2022

TÜRK
DEVLETLERİ
TEŞKİLATI

ÜYE ÜLKELER

Azerbaycan

Kazakistan

Kirgizistan

Özbekistan

Türkiye

GÖZLEMCİLER

Macaristan

Türkmenistan

Kuzey Kıbrıs Türk
Cumhuriyeti

İçindekiler

TAKDİM.....	8
ÖNSÖZ	10
1. GİRİŞ.....	14
2. TÜRK DÜNYASINDA KURUMSALLAŞMA.....	18
3. MİRAS DİPLOMASİSİ: GEÇMİŞLE BUGÜNÜN KUCAKLAŞMASI.....	22
3.1. Miras Diplomasisi'ne Giden Süreçte Kültürel Diplomasi.....	22
3.2. Miras Diplomasisi Nedir?	23
4. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI, VİZYONU VE ÖTESİ	28
5. TDT VE TÜRK DÜNYASI İÇİN DİJİTAL GELECEK VİZYONU: TÜRKOVERSE	38
5.1. Metaverse Nedir?.....	38
5.2. Dijital Bir Geleceğe Doğru	
5.3. Metaverse, Türkoverse ve Dijital Bütünleşme	40
5.4. Türkoverse ve "Türk Dünyası 2040 Vizyonu"	42
5.4.1. Türk Dünyası Gençlerinin Bütünleşmesinde Bir Araç olarak Türkoverse	42
6. SONUÇ	50
7. KAYNAKÇA	54

Binali YILDIRIM

TDT Aksakallar Konseyi Başkanı

TAKDİM

Küresel sistemde jeopolitik kırılmalar meydana gelmekte, zenginlik batıdan doğuya doğru hicret etmekte, dünyanın eksenini Asya'ya kaymaktadır. Bu şartlar altında Türk dünyasına olan ilgi gündün günden artmaktadır. Kafkaslar, Orta Asya, Anadolu coğrafyası zengin kaynakları, verimli ve mümbit toprakları, üretim kapasitesi, sosyal ve beşeri sermayesi ile cazibe merkezine dönüşmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Avrasya'nın doğusundan batısına uzanan geniş bir coğrafyada ortak dil, tarih ve kültüre sahip olan; refah, kalkınma

ve istikrar gibi ortak hedefler doğrultusunda benzer idealleri ve çıkarları paylaşan devletlerin kurmuş olduğu bölgesel bir işbirliği örgütüdür. Gücünü Türk halklarının kardeşlik bağlarından, köklü geçmişinden, zengin kültürel mirasından alan bu yapı üye ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve insani bağların güçlenmesine hizmet ettiği gibi sürdürülebilir bölgesel barış ve istikrarın sağlanmasına da katkı sağlamaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı tarih boyunca güç mücadelelerinin yaşadığı, hegemon güçlerin çıkarlarının çatıştığı rekabet sahası olarak nitelendirilen bir bölgede, bölge

devletlerinin kendi iradeleri ve çabalarıyla başlattıkları bir girişimdir. Demokrasi, insan hakları, şeffaflık gibi evrensel değerler yanında eşitlik, egemenliklerin desteklenmesi, iç işlerine saygı ve karşılıklı çıkar gibi uluslararası ilişkilerin temel ilkelerine dayanan bir işbirliği mekanizmasıdır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı meydan okumalar ve fırsatlara karşı birlikte hareket ederek riskleri azaltmak, faydaları çoğaltmak anlayışıyla başlayan işbirliği süreci kısa zaman içerisinde güçlü bir kurumsal kimlik kazanmıştır.

12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı 8. Zirvesi Türk devletleri arasındaki iş birliğini yeni bir boyuta taşımıştır. Türk devletlerinin bağımsızlıklarının 30. yıl dönümünün kutlandığı, Türk Devletleri Teşkilatı'nın yeni hizmet binasının açılışının yapıldığı, Türk dünyası 2040 vizyon belgesinin

kabul edildiği, Türkmenistan'ın gözlemci statüsünde örgüte üye olduğu İstanbul Zirvesi sırasında Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Konseyi Başkanlığı görevi sahsıma tevdi edildi. "Yedi devlet bir millet" şiarıyla, "dilde, fikirde, işte birlik" ideali doğrultusunda bu onurlu vazifeyi layıkıyla yerine getirmek için çalışmalarımızı devam ettirmekteyiz.

Elinizdeki bu rapor, "Türk Dünyası Gençlerinin Bütünleşmesinde Miras Diplomasisi ve Metaverse: TÜRKOVERSE" başlığıyla dijitalleşen dünya düzeni içerisinde TDT ve Türk Dünyası için bir gelecek vizyonu belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Başta Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek olmak üzere, raporun müelliflerine ve emeği geçen tüm arkadaşlarıma şükranlarımı sunar, faydalı olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı

ÖNSÖZ

“**B**irlikte Güçlüyüz” düsturu Türk Devletleri Teşkilatı’nın temel çalışma ilkesidir. Bu ifade sadece motive edici bir slogandan ibaret değildir. Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin her biri öncelik verdiği alanlar ve bu alanlardaki gelişmişlikleri ile birbirlerini tamamlayan ülkelerdir. Özellikle Covid 19 Pandemisi ile birlikte başlayan sistemsel dönüşümler ve bu süreçte meydana gelen Afganistan’da İkinci Taliban İktidarı, Azerbaycan’ın 44 Günlük Vatan Muharebesi, Rusya-Ukrayna savaşı gibi bölgesel gelişmeler Türk Devletleri Teşkilatı

üyeleri arasındaki dayanışma ve yardımlaşmayı daha önemli hale getirmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı tüm olumsuzluklara rağmen pozitif gündem oluşturmayı ve üye devletler arasındaki iş birliğini çeşitlendirerek derinleştirmeyi başarabilen bir örgüttür. 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul’da düzenlenen TDT 8. Zirvesi’nde kabul edilen “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” örgütün gelişiminde yeni bir dinamizm sağlamıştır. İstanbul Zirvesi’nin ardından TDT Aksakallar Konseyi, örgütün kurumsal yapısı içerisinde daha önemli sorumluluklar ve

işlevler üstlenen bir organ haline dönüşmüştür. Türkiye tarafının Aksakalı Binali Yıldırım'ın TDT Aksakallar Konseyi Başkanlığını üstlenmesi, Türkmenistan eski devlet başkanı Gurbanguli Berdimuhamedov'un Türkmenistan Aksakalı olarak çalışmalara dâhil olması Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ı temsil eden aksakalların da başarı hikâyeleriyle öne çıkan devlet adamları olması Aksakallar Konseyi'nin rolünü ve etkinliğini güçlendiren işaretler olmuştur.

“Birbirini Tamamlayan Ortaklık” (Integrative Partnership) Projesi, TDT Aksakallar Konseyi ile Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından ortaklaşa yürütülen bir çalışmadır. Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü, genelde Avrasya Bölgesi'ne, özelde bu bölgede yoğun olarak yaşayan Türk dili konuşan devlet ve topluluklara ilişkin bilimsel araştırmalar yapmak ve stratejik

öneriler geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Avrasya Avrasya Araştırma Enstitüsü; toplumsal ve kültürel çalışmalar ile ekonomi, ulaştırma, tarih, sanat, edebiyat, siyaset ve uluslararası ilişkiler alanlarında yaptığı interdisipliner araştırmalar ve yayınlarla bölgesel ve küresel düzeyde önemli bir yer edinmiştir. 2018'de Küresel Düşünce Kuruluşları Endeksi'ne giren Enstitü, 2021 yılında “En iyi Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler Düşünce Kuruluşları” kategorisinde sıralamaya girmiştir.

Alanında uzman kıdemli memurlar ve akademisyenler tarafından hazırlanan bu raporlar Türk Dünyası 2040 Vizyonu hedeflerine erişilmesi doğrultusunda planlanmıştır. Aksakallar Konseyi Başkanı Sayın Binali Yıldırım'ın himayeleri çalışmalarımızda bize yol göstermiş ve güç katmıştır. Başta yazarlarımız olmak üzere emek veren tüm arkadaşlarıma teşekkür eder, yayımladığımız raporların hayırlara vesile olmasını dilerim.

---

1. | GİRİŞ

☒ Bu çalışmanın amacı Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesinde, bütünleştirici unsur olarak miras diplomasisinin Metaverse marifetiyle kullanılması ve TDT için bir gelecek projeksiyonu olarak Türkoverse evreninin inşa edilerek Türk Dünyası'na ait bahse konu değerlere dair farkındalığın tüm dünyada artırılmasının sağlanmasıdır.

1. GİRİŞ

Sovyetler çözülmesinin ardından oluşan dünya düzeni içerisinde devletler, uluslararası sistemde dış politikalarını inşa ederken Soğuk Savaş yıllarının 'sert politika' mecburiyetinden ziyade işbirliği, propaganda yerine olumlu imajın ihracı, çıkarlar yerine değerler ve kimlikler zemininde yükselen bir eğilime girmişlerdir¹; nihai olarak bu yaklaşımın Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde tezahürü ise bir uygulama olarak yumuşak güç² konsepti ile olmuştur³⁴. Uluslararası İlişkiler disiplinine, Yumuşak Güç kavramının girişi, Joseph S. Nye Jr. tarafından 1990 yılında kaleme alınan "*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*" adlı kitap ile olmuştur.⁵

Söz konusu eserde ilk defa kullandığı Yumuşak Güç kavramını Nye, 'istediğini emir/zor kullanmak veya bir şekilde ikna etmek (para vermek gibi) yerine yanına çekme yoluyla elde etme becerisi' olarak tanımlamaktadır.⁶ Nye, bir ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin ve politikalarının cazibesinin o ülkenin 'yumuşak güç' kapasitesinin özünü oluşturduğunu ve o ülkenin izlediği politikaların, kamuoyu nezdinde sahip olduğu meşruiyete göre yumuşak gücünün artacağı ya da azalacağını vurgulamaktadır⁷. Geniş anlamı ile yumuşak güç; bir devletin, herhangi maddi veya manevi, dolaylı ya da dolaysız bir müdahalede bulunmadan sadece diğer ülkeler üzerindeki cazibe etkisi sayesinde dış politika amaçlarına ulaşması durumudur⁸. Yumuşak güç kavramı bir ağacın gövdesine benzetilecek olursa; ağacın dallarından birisi Kültürel Diplomasi, bir diğeri Dış Yardımlar, bir diğeri Kamu Diplomasisi, bir başkası ise Ulus Markalama olacaktır⁹. Yani tüm bu diğer kavramlar can sularını, 'yumuşak güç' mefhumundan almaktadırlar.

- 1 Ernest J. Wilson. "Hard Power, Soft Power, Smart Power". The Annals of the Academy of Political and Social Science. No: 616, 2008, s. 114.
- 2 Joseph Nye, Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, (1. Baskı). (Çev.) Aydın, R. İ. Ankara: Elips Kitap, 2005, s 5.
- 3 Jan Melisen, Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, 2005, s.2.
- 4 Peter van Ham. "Power, Public Diplomacy, and the Pax Americana", Jan Melissen, (Ed.) The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations. Second Edition, New York, Palgrave Macmillan, 2007, ss. 52-64.
- 5 Joseph Nye, Bound To Lead: The Changing Nature of American Power (1. Baskı). New York: Basic Books, 1990.
- 6 Nye, a.g.e., s. 5.
- 7 Nye, a.g.e., s. 5.
- 8 Akıllı, a.g.e., s. 115.
- 9 Erman Akıllı, Türkiye de Devlet Kimliği ve Dış Politika (2. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi, sahip olduğu 'coğrafya', 'tarih' ve 'kültür' temelinde yükselmektedir¹⁰. Bu bağlamda oldukça zengin olan Türkiye; Osmanlı Devleti gibi köklü bir tarihsel mirasa, Anadolu gibi dünya kültürlerine beşiklik etmiş bir coğrafyaya sahiptir. Bu nedenle Türkiye'nin var oluşundan gelen bir yumuşak güç kapasitesine sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır¹¹. Benzer şekilde kadim Türkistan coğrafyası da hassaten Hoca Ahmet Yesevi Hazretleri gibi gönül ve ilim pirlерinin manevi ikliminin yeşerdiği, ipek yolu gibi tarihi ticaret yollarının yer aldığı bir coğrafya olarak kültür ve medeniyetlerin doğuşuna şahitlik etmiştir. İşte bu bağlamda da kültürel diplomasi açısından büyük bir zenginliğe, soyut ve somut kültürel miraslar bağlamında da önemli unsurlara evsahipliği yapmaktadır.

Kültürel miras diplomasisi, Türk Dünyasına ait somut ve soyut kültürel değerlerin birleştirici unsur olması hasebiyle Türk Dünyası gençlerinin entegrasyonunda önemli bir unsurdur. Gençlerin sosyal medya ve internet kullanımı dikkate alındığında bahse konu değerlerin internetin geleceği olarak değerlendirilen Metaverse platformu üzerinde dijital olarak gençlerin erişimine açılması gelecek nesillerin bahse konu ortak kültürel değerlerle tanışmalarını daha kolay ve ulaşılabilir hale getirecektir. Dünya'da kültürel mirasın Metaverse platformuna aktarılması için birtakım çalışmalar hali hazırda yürütülmektedir. Öyle ki, İtalya'nın Bari Üniversitesi Beşeri Bilimler Bölümü ve Profesör Giosue Prezioso tarafından yönetilen proje kapsamında İtalya'ya ait soyut ve somut kültürel mirasın Non-Fungible Token (NFT) olarak Metaverse'e yüklenmesi hedeflenmektedir.¹² Bu bağlamda soyut ve somut kültürel mirasın dijitalleşen dünya düzeni içerisinde Metaverse evrenlerinde yer bulması her geçen gün zemin kazanmaktadır.

Bununla birlikte, hassaten Covid-19 pandemisiyle ivmelenen dünya genelindeki dijital dönüşümün¹³ bir tezahürü olarak 2026 yılına kadar dünya nüfusunun önemli bir kısmının günde en az 1 saatini Metaverse'de geçireceği öngörülmektedir.¹⁴ Bu çerçevede dönem başkanı olarak Türkiye'nin önderliğinde Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) zemininde inşa edilecek Türkoverse, diğer Metaverse evrenleri içerisinde Türk Dünyasına ait bir yapı olarak Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesine de katkı sağlayacaktır.

Şüphesiz TDT, Türkiye dışındaki diğer Türk Cumhuriyetlerinin 1991 yılındaki bağımsızlıklardan günümüze Türk Dünyası bütünleşmesinin kurumsal anlamda tepe noktasını oluşturmaktadır. Çalışmanın ilerleyen kısmında Türk Dünyasındaki bütünleşmenin kurumsallaşması için atılan adımlar tarihsel olarak kısaca anlatılacaktır. Bu bağlamda Türk Dünyası gençleri de ortaya koyulan bu önemli adımların gelecek garantörü olarak Türk

10 İbrahim Kalın, "Soft power and public diplomacy in Turkey." *Perceptions* 16.3 (2011),: s. 5.

11 Akıllı, a.g.e., s. 127.

12 "Italian Culture Incorporated Into The Metaverse", Italian Academy Foundation, (Erişim), <https://italianaacademyfoundation.org/06/italian-culture-incorporated-into-the-metaverse/>, 16.08.2022.

13 Erman Akıllı, "Diplomaside Dijital Dönüşüm ve Metaverse", *Sabah Perspektif*, 05 Şubat 2022, (Erişim), .

14 Meghan Rimol, "Gartner Predicts 25% of People Will Spend At Least One Hour Per Day in the Metaverse by 2026?", *Gartner*, (Erişim),

dünyasının bütünleşmesinde önemli rol alacaklardır. Bu çalışmada Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesinde teknoloji, sosyal medya, miras diplomasisi ve en önemlisi Metaverse'ün potansiyel kullanımı incelenecektir. Dünya gündemini giderek meşgul eden bir husus olarak Metaverse ve Metaverse'ün etkin bir şekilde kullanımının Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesi açısından potansiyel getirileri çalışmada incelenecektir. Bu çalışmanın amacı Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesinde, bütünleştirici unsur olarak miras diplomasisinin Metaverse marifetiyle kullanılması ve TDT için bir gelecek projeksiyonu olarak Türkoverse evreninin inşa edilerek Türk Dünyası'na ait bahse konu değerlere dair farkındalığın tüm dünyada arttırılmasının sağlanmasıdır.

2.

TÜRK DÜNYASINDA KURUMSALLAŞMA

📖 Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesi,
Türk Dünyası'nın bütünleşmesinin geleceğini
teminat altına alacaktır.

2. TÜRK DÜNYASINDA KURUMSALLAŞMA

Türk Dünyası, bir ölkü olarak Türklerin tarih sahnesine çıkışı kadar eski bir hedef olmakla birlikte kurumsallaşması için atılan adımların 1990'ların ardından ivmelendiği görölmektedir. Nitekim, Soğuk Savaş dönemi içerisinde dünya siyaseti iki kutuplu bir yapı zemininde şekillenmiş, ölkeler arasındaki ilişki ve iletişim blok politikalarından azade olamamıştır. Bu bağlamda 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çözülmesi, uluslararası sistem içerisine dönüşüm ve geçiş sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. İşte bu dönüşüm içerisinde tekrardan küllerinden doğan bir *Zümrüd-ü Anka Kuşu* gibi Türk Dünyası ölküsü her atılan adımla daha da güçlenmiş, Türk devletlerinin temelinde gerçekleşmeye her geçen gün daha da yaklaşılan bir hedef haline gelmiştir. Bugün uluslararası bir örgüt hüviyetine kavuşmuş olan ve Türk Dünyası'nı gelecek vizyonunun teminatı olan Türk Devletleri Teşkilatı, 1990'lardan günümüze emek emek atılan adımların, ortaya koyulan fedakarlıkların ve Türk Dünyası'na olan inancın gerçekliğe tezahürüdür.

Türk Dünyası'nın kurumsallaşması için büyük fedakârlık ve emeklerle inşa edilen kurumlara değinmeden önce su soruya kısaca cevap verilmesi elzemdir; Türk Dünyası ile ne kastedilmektedir? Türk Dünyası öz olarak birden fazla devleti ve bölgeyi içerisine alan, 300 milyonluk bir nüfusu¹⁵ ve geniş bir coğrafyayı işaret etmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bu tanımlama içerisinde bağımsız devletleri oluştururken; Kırım'dan Doğu Türkistan'a, Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nden Başkurdistan'a, Yakutistan (Saha) Özerk Cumhuriyetinden Moldova'da bulunan Gagavuz Özerk Cumhuriyetine kadar dünya genelinde birçok özerk cumhuriyetler altında Türk nüfusu bulunmaktadır. Bununla birlikte bağımsız ve özerk cumhuriyetler dışında da farklı ölkelerin sınırları içerisinde yaşayan Türk topluluklarına bakıldığında; Ortadoğu'da İran, Irak, Suriye; Balkanlarda Kosova, Karadağ ve Avrupa'nın çeşitli ölkelerinde Türk nüfusu bulunmaktadır.

Yukarıdaki satırlarda da değinildiği üzere Sovyetler Birliği'nin çözülmesinin ardından Soğuk Savaş'ın nihayetlenmesi, nerdeyse yarım asırdır dünya siyasetine hâkim olmuş olan iki kutuplu yapıyı sona erdirmiştir. 1990ların başındaki uluslararası sisteme bakıldığında; iki kutupludan tek kutuplu yapıya geçmeye bocalayan ölkeler, Orta Asya ve Doğu Avrupa/Balkanlar minvalinde güç boşlukları ve nihayetinde dış politika zemininde kimliklerin yeniden sorgulanmasını, belki de yeniden inşa edilmesini elzem kılacak bir dünya dü-

15 Hasan C. Güzel, "300 Milyonluk Türk Dünyası", Yeni Türkiye: Türk Dünyası Özel Sayısı, C.IX, No:53, Temmuz-Ağustos 2013, s.225-226.

zeni görülmektedir. Bir anlamda, Soğuk Savaş döneminde dünya haritasını sarmış olan kırmızı (Sovyet Bloğu), mavi (Batı Bloğu) ve gri (Bağlantısızlar ve diğerleri) renkler solmuş, yerlerine ise renk spektrumunun her ışınına denk gelebilecek farklılıkta (devlet) kimlik ve dış politika anlayışları, uluslararası sisteme hâkim olmuştur. Dünya çapındaki bu değişim ve geçiş sürecinde; devletlerin kendilerini uluslararası sistemde yeniden konumlandırmaları ve dış politika yönelimlerini tekrardan inşa etmeleri elzem hale gelmişti.

İşte bu yeni uluslararası sistem içerisinde blok politikalarının kısıtlamalarının bulunmadığı, *Demir Perde*¹⁶'nin nihayetinde kalktığı bir sistemde uluslararası arenanın biricik aktörleri olan devletler için yeni dış politika fırsatları da ortaya çıkmıştır. Elbette Türkiye Cumhuriyeti başta olmak üzere Türkistan coğrafyasının kardeş ülkeleri için bu durum ayrı bir öneme sahip olmuştur. Zira yukarıdaki satırlarda da ifade edildiği üzere blok politikaları neticesinde iletişimin kısıtlı olmak durumunda kaldığı Türk devletleri arasında artık engeller kalkmış, bağımsızlıklarını elden eden Türk Cumhuriyetleri'ni diplomatik olarak ilk tanıyan ülke Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Bağımsızlıklarının ardından Türk devletleriyle ortak soy, ortak dil, ortak din, ortak tarih ve ortak kültür zemininde Türkistan coğrafyası ile Türkiye'nin uzun zamandır beklenen kucaklaşması için gerekli diplomatik ve resmi adımlar süratle atılmaya başlanmıştır. Türk Dünyası'nın bütünleşmesinde kurumsallaşmanın tesis edilmesi büyük önem arz etmektedir. Nitekim Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesi, Türk Dünyası'nın bütünleşmesinin geleceğini teminat altına alacaktır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesine dair atılacak adımlar ve yol haritasına değinilecektir.

---

16 Demir Perde (Iron Curtain): Kavram ilk olarak Winston Churchill tarafından Fulton, Missouri (ABD)'de 5 Mart 1946 yılındaki ünlü konuşmasında kullanılmıştır. Öz olarak kavram; II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Batılıların, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerini nitelemek üzere kullanılmıştır. Elbette bu nitelemedeki eleştiri, Sovyetlerin Doğu Avrupa politikasına ve Batı ile açık ilişki kurmama eğilimine yöneliktir. Benzer şekilde Sovyetler Birliği sınırlarında kalan devletlerle ilişkilerde bu duruma bağlı olarak çok kısıtlı kalmıştır. Kaynak: Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, (der.) Faruk Sönmezoğlu, Hazırlayanlar: Deniz Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, 4. Basım, İstanbul, Der Yayınları, 2010, s. 218.

3.

MİRAS DİPLOMASİSİ:

GEÇMİŞLE BUGÜNÜN KUCAKLAŞMASI

📌 Türk Dünyası'nın hem uluslararası arenadaki etkinliğinin artması hem de Türk Dünyası gençlerinin ortak kültürel miras ve ortak kültürel değerler zemininde bütünleşmesi adına TDT'ye ait Türkoverse'ün inşası ve yürütülmesi önem arz etmektedir.

3. MİRAS DİPLOMASİSİ: GEÇMİŞLE BUGÜNÜN KUCAKLAŞMASI

3.1. Miras Diplomasisi'ne Giden Süreçte Kültürel Diplomasi

Kültürel Diplomasi, öz olarak devletlerin birbirleri üzerinde siyasal etkide bulunabilmek amacı ile uyguladıkları araçlardan birisi olarak tanımlanmaktadır; kamu diplomasisinden farklı olarak¹⁷ kültürel diplomasinin temelinde kültürel açıdan birbirlerine yakın olan taraflar arasında siyasal etkileşimin daha kolay olacağı varsayımı yatmaktadır ve bu bağlamda kültürel diplomasinin kapsamının belirgin bir biçimde saptanması oldukça zordur¹⁸. Bununla birlikte bir ülkeye ait Kültürel Diplomasi anlayışının söz konusu ülkenin hükümeti ile yakından ilişkili olduğu genel olarak kabul edilmekle birlikte¹⁹ diplomatik işlerin tümünü kolaylaştıracak olumlu imajın tanıtımının yapılması adına en önemli araç olduğu ifade edilmektedir²⁰. Bir başka tanıma göre ise Kültürel diplomasi; bir Uluslararası İlişkiler kavramı olarak devletler arasında beşerî iletişim ve değiş tokuş yoluyla karşılıklı anlayışın geliştirilmesi stratejisidir²¹. Bununla birlikte Kültürel Diplomasi, kültürel bir yararı, hedef kitleye tanıtma davranışı olarak tanımlanmaktadır²². Bu bağlamda hedef kitleye ulaştırılmak istenen mesaj ve algının önemi ortaya çıkmaktadır; zira kültürel diplomasi sayesinde hedef kitleye verilecek mesajlar, hedef kitlede ilgili ülkeye dair merak ve ilgi oluşmasını sağlayabilme potansiyeline sahip olmakla birlikte, oluşacak ilgi ve merak gelecekte iletilecek siyasal mesajlara karşı ön yargı oluşmasının önüne geçebilecektir²³. Kültürel diplomasi; toplumlar arasında karşılıklı etkileşimin aracı olduğu kadar toplumsal değişim ve dönüşümün de katalizörüdür. Kültürel diplomasi sayesinde kurulan iletişim ve diyalogla halklar arasında karşılıklı saygı ve güven tesis

17 Muharrem Ekşi, "Kamu Diplomasisi: Ak Parti Döneminde Türk Dış Politikası." Siyasal Kitabevi (2014).

18 Sönmezoğlu, a.g.e., s. 438.

19 Akıllı, a.g.e., s. 169.

20 Chartrand, H. H. 1992. "International Cultural Affairs: A 14 Country Survey". Journal of Arts Management. Law and Society. 22, No.2., s. 134.

21 Purtaş, F. 2017. "Cultural Diplomacy Initiatives of Turkic Republics". Perceptions. 22 (1), 91-114.

22 Fisher, A. 2009. "Four Seasons in One Day: The Crowded House of Public Diplomacy in the UK". Routledge Handbook of Public Diplomacy. Taylor, P., Snow, N. (ed.). New York: Routledge, s. 254.

23 Purtaş, F. 2013. "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi". Gazi Akademik Bakış. 7 (13). 1-14.

edildiği gibi yeni fikirlerin ve metotların da benimsenmesi sağlanır²⁴. Diğer bir deyişle kültürel değerleriniz ile etkileyebildiğiniz bir ülkeye, dış siyasa kararlarınızın meşruiyetini kabul ettirmenizin kolay olacağı ifade edilmektedir²⁵. Kültürel Diplomasi fikirlerin, değerlerin, geleneklerin, kültür ve/ya kimliğin etkileşimli bir şekilde değiş tokuşuna dayanan ve değişimi temel alan eylemler süreci olarak tanımlanabilir. Bu sayede gerçekleşecek (kültürel) etkileşim yoluyla, devletler arasındaki ilişkiler ve sosyo-kültürel işbirliği gelişebilir.

3.2. Miras Diplomasisi Nedir?

Geçmiş ile günümüz arasında bir köprü görevi gören “miras” konsepti öz olarak bir bölge ve/veya ülkenin sahip olduğu kültürel birikimi ifade etmektedir. Günümüzde bir dış politika yönetim şekli olarak da ortaya çıkan “miras” özellikle Dünya Miras Çerçevesi (World Heritage Framework) temelinde şekillenmektedir. Miras konseptinin dış politikadaki tezahürü olan Miras Diplomasisi kavramı, Uluslararası İlişkiler yazınına 2015 yılında yayınlanan “Heritage Diplomacy” başlıklı makaleyle, Tim Winter tarafından, kazandırılmıştır²⁶. Winter makalesinde Miras Diplomasisi’ni; milletler arasında paylaşılan kültürel bağların ve tarihsel geçmişin değiş tokuşlara, işbirliklerine ve kooperatif yönetim biçimlerine dönüştüğü bir süreçler dizisi olarak tanımlamaktadır²⁷. Winter, Miras Diplomasisi’nin en önemli yönünün; renovasyon/ kültürel mirası koruma ve miras yönetimi yardımı, teknoloji transferi, kapasite geliştirme veya kurumsal destek gibi diğer ülkelere yardım sağlamak olduğunu belirtmektedir; Winter’a göre bu tarz (dış) yardımlar, yardımı sunan ve yardımı alan iki ülkenin insanlarını birbirine yaklaştırmaktadır²⁸. Görüleceği üzere bu boyutu ile miras diplomasisi, dış yardım konsepti ile örtüşmektedir. Diğer taraftan ise kültürel diplomasi ve miras diplomasisi arasında da belirgin örtüşmeler vardır²⁹. Cull’a göre kültürel diplomasi, bir ulusun kültürel kaynaklarını ve başarılarını yurtdışında bilinir hale getirerek ve/veya yurtdışında kültürel aktarımları kolaylaştırarak uluslararası ortamı yönetme girişimidir³⁰. Bu tanımda da ifade edildiği üzere dil eğitiminden sanata, sinema filmlerinden

24 Purtaş, a.g.e., s. 2.

25 Gienow-Hecht, J., and Donfried, M. (ed.). 2010. “The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance, and the Promise of Civil Society.” In *Searching for a Cultural Diplomacy*. New York: Berghahn Books, s. 13.

26 Winter, T. 2015. “Heritage Diplomacy”. *International Journal of Heritage Studies*. Vol. 21, No. 10, 997-1015.

27 Winter, a.g.e., s. 1007.

28 Winter, T. 2016. “Heritage Diplomacy: Entangled Materialities of International Relations”. *Future Anterior*. Vol. XIII. No. 1, s. 27.

29 Winter, a.g.e., s. 1007.

30 Cull, Nicholas J. 2009. *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. California: USC Bookstore Press. USC Center on Public Diplomacy at the Annenberg School, University of Southern California, s. 19.

konserlere, spor müsabakalarından sanatsal sergilere kadar geniş bir yelpaze kültürel diplomasinin faaliyet alanını oluşturmaktadır.

Diğer taraftan Winter, miras diplomasisinin deneysel ve kavramsal olarak kültürel diplomasiden farklı olarak okunması gerektiğini de vurgulamaktadır. Winter'a göre, tanımsal keskinliğe rağmen, kültürel diplomasi tipik olarak bir yumuşak güç mekanizması olarak belirli bir kültürel formun izdüşümü veya dışa vurumu etrafında döner; öyle ki, film, ünlüler, spor veya moda, ülkelerin kendi ulusal sınırlarının ötesinde nüfuz elde etmelerine yardımcı olan, kültürel ihracatın sıklıkla alıntılanan örnekleri arasındadır³¹. Ayrıca Winter'a göre miras diplomasisi kültürel diplomasiye göre yalnızca belirli bir kültürel formun ihracatını veya projeksiyonunu içerdiği için daha kapsamlıdır; aynı zamanda iki ve/ya çok yönlü kültürel akışları ile değiş-tokuşu odak noktasına getirmektedir³². Winter'a göre miras diplomasisi, kültürün diplomatik ilişkiler için bir araç olarak kullanılmasının ötesine geçmektedir; renovasyon/mimari koruma, sosyal gelişme ve afet sonrası yeniden yapılanma gibi çeşitli sektörleri birbirine bağladıkça miras diplomasisi sınırları aşan ve siyasallaşan bir yönetim alanı olarak hareket etmektedir³³. Öyle ki, Winter; diplomasi içinde mirasa göre 'diplomasi olarak mirasın' politik olarak çok daha güçlü olduğunu belirtmektedir³⁴. Bu bağlamda bir devletin kendi hinterlandına yönelik miras diplomasisini 'diplomasi olarak miras'; diğer devletlere yönelik miras diplomasisini ise 'diplomasi içinde miras' şeklinde ifade edilebilir. Bu ifadeden hareketle Türk Dünyası'daki miras diplomasisi faaliyet alanları zemininde yumuşak güç araçlarından dış yardımlar ve kültürel diplomasinin bir tezahürü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Winter ayrıca miras diplomasisinin maddi/ekonomi boyutuna da dikkat çekmektedir; öyle ki, bu duruma somut örnek olarak da mirasın devletlerce diğer devletlere sağlanan kalkınma yardım paketlerinin ve/ya miras hususunda faaliyet gösteren uluslararası yardım kurumlarının bir parçası olduğunu ifade etmektedir³⁵.

Winter, modern dönemde miras diplomasisinin ilk örneklerinden birisi olarak 1878 yılında İngiltere'de kurulan Antik Binaları Koruma Cemiyeti (Society for Protection of Ancient Buildings-SPAB)'nin faaliyetleri olduğunu belirtmektedir. Cemiyetin Başkanı William Morris'in İtalya ziyaretinde Aziz Mark Katedrali'nin mozaiklerinin renovasyonu için attığı adımlar neticesinde İngiltere'den İtalya'daki kültürel mirasın renovasyonu/korunması için maddi yardım gönderilmesi, dönemin diplomatik ilişkilerinde miras mefhumunun oluşması adına ilk adımdır³⁶. Nasıl İngiltere o dönemde kültürel bir miras üzerinden İtalya ile diplomatik ilişki inşa ettiyse günümüzde ülkeler UNESCO Dünya Mirası³⁷ çerçevesinden

31 Winter, a.g.e., s. 1008.

32 Winter, a.g.e., s. 1009.

33 Winter, a.g.e., s. 1009-10.

34 Winter, a.g.e., s. 1009-11.

35 Winter, a.g.e., s. 1008.

36 Winter, a.g.e., s. 1009.

37 UNESCO World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/list/>, (Erişim), 16.08.2022.

hareketle ikili ilişkilerini miras zemininden tesis ederek işbirlikleri geliştirme eğilimindedirler³⁸. Hassaten çalışmamız açısından bakılacak olursa UNESCO Dünya Miras listesinde Türkistan coğrafyasından da önemli kültürel miras noktalarına yer verildiği görülmektedir. Nitekim Kazakistan'da Hoca Ahmed Yesevi Türbesi, Tamgalı Petroglifleri, Kırgızistan'da Süleyman Dağı, Özbekistan'da Içhan Kala, Buhara, Semerkand ve Şehr-i Sebz öne çıkan kültürel miras noktaları olarak göze çarpmaktadır.³⁹ Elbette Türk Dünyası adına kültürel miras noktaları sadece bahse konu yerler ile sınırlı değildir. Bu bağlamda Türk Kültür ve Miras Vakfı⁴⁰ ve TÜRKSOY'un⁴¹ çalışmaları oldukça kıymetlidir.

Diplomasinin temel işlevinin dış ülkelerde ulusal çıkarların korunması olduğu geleneksel Vestfalyan Uluslararası İlişkiler düzenine karşı bir sistem arz eden Türkiye'nin ve TDT'nin miras diplomasisi yaklaşımı; kültürel mirası dış politikanın merkezine koyarak ve kültürel etkileşimi önceleyerek işbirliğini ivmelendirmeyi hedeflemektedir. Ancak miras diplomasisinin yürütülmesinde dijital dönüşümün kaçınılmaz olduğu günümüzde, internet teknolojilerinin önemi göz ardı edilemeyecek seviyededir. Bu bağlamda Metaverse teknolojisinin TDT zemininde, TDT'ye ait iç dinamiklerle inşa edilmesi ve Türk Dünyasına ait kültürel mirasın bahse konu yapı içerisinde dijital olarak hem Türk Dünyasının hem de tüm dünyanın erişimine açılması büyük önem arz etmektedir. Zira Twitter'ın eski CEO'su Yishan Wong'un da ifade ettiği üzere artık internet, kültürel değerlerin ihracı için bir cephe haline gelmiştir⁴². Kültürel değerler ile inşa edilen olumlu imajın yabancı kamuoylarına ihracı hassaten bu gayenin nüvesini oluşturmaktadır. Bu nedenle Türk Dünyası'nın hem uluslararası arenadaki etkinliğinin artması hem de Türk Dünyası gençlerinin ortak kültürel miras ve ortak kültürel değerler zemininde bütünleşmesi adına TDT'ye ait Türkovertse'un inşası ve yürütülmesi önem arz etmektedir.

---

38 Winter, a.g.e., s. 1010.

39 UNESCO World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/list/>, (Erişim), 16.08.2022.

40 "Türk Kültür ve Miras Vakfı", (Erişim), https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-kultur-ve-miras-vakfi_5, 16.08.2022

41 "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)", (Erişim), <https://www.turksoy.org/>, 16.08.2022

42 Erman Akıllı, "The Metaverse Diplomacy: A Future Vision for Türkiye", Insight Turkey, Volume 24, Number 3, 2022, s. 68.

4.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

2040 VİZYONU

ve

ÖTESİ

- 📌 Tüm dünyanın tecrübe ettiği dijital dönüşüm kısaca: “Bilgi teknolojilerinin yoğun kullanımı ile iş süreçlerinin ve bilgilerin hızlı, para ve zaman tasarrufu sağlayarak dijital (elektronik) ortama taşınması...” olarak tanımlanmaktadır.

4. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI, 2040 VİZYONU VE ÖTESİ

Ünlü Türk düşünürü İsmail Gaspıralı'nın düşüncelerinin gerçeğe dönüşmesinde belki de tarihteki en önemli adımlardan biri olarak sayılabilecek TDT, öz olarak 2009 yılında kurulan ve Türk Konseyi olarak isimlendirilen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nden filizlenmiştir.⁴³ Gaspıralı'nın "*Dilde, işte, fikirde birlik*" söyleminin tezahürü olarak Türk Konseyi/Keneşi, kuruluşundan günümüze önemli çalışmalara imza atmış, Türk Dünyası'nın kurumsallaşmasında önemli mihenk taşlarından birisi olmuştur. Zira Konsey ve Konsey çatısı altında faaliyet gösteren diğer kuruluşlar, Türk Dünyasının ortak kültür, tarih ve dil temelinde inşa edilmiş, bu çerçevede çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bu cihetle Konsey'in TDT'nin oluşumunda Türk Dünyası adına kurumsallaşmanın Türk Dünyasının ortak değerleri üzerine inşası için önemli bir zemin hazırlamıştır.

İnsanlık tarihi, tarihin seyri içerisinde yaşanan önemli hadiselerin neden olduğu kırılmalar üzerinden şekillenmektedir. Hassaten geçtiğimiz yüzyıllık süreç ele alındığında uluslararası sistemde yaşanan değişim ve dönüşümlerin, tarihin seyrini ve devletlerarasındaki ilişkilerin çehresini belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu süre zarfı içerisinde yaşanan iki büyük dünya savaşı, Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin iki kutuplu yapıya evrilmesi, sonrasında Sovyetler Birliği'nin 1990'ların başında çözülmesiyle uluslararası sistemin çehresinin yeniden değişmesi, yaşanan bölgesel çatışmalar, 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı ve en nihayetinde 2019 yılının Aralık ayı sonunda dünya gündemine yerleşen ve etkileri hafiflemiş olsa da devam eden Covid-19 salgını bu kırılmalara örnek olarak gösterilebilir. Her nasıl önceki kırılma noktaları uluslararası sistemde değişimin ve dönüşümün habercisi olduysa, Covid-19 salgınının da bu denli bir dönüşüme yol açtığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira devletler Covid-19 salgını başında ve süresinde ulusal çıkar ve uluslararası iş birliği dengesinde önemli sınavlara tabi tutuldular. Öyle ki, Avrupa'da ilk etapta İtalya'da başlayan karantina uygulamaları ve ülkede virüsün süratli artışı sonrasında Avrupa Birliği üyelerinden İtalya'ya yardımların arzu edilenden daha geç ulaşması; "Fransa'nın İtalya ve İspanya'ya gönderilen milyonlarca maskeye el koyduğu" iddialarının uluslararası basında yer alması (Euronews) gibi örneklerle bakıldığında özellikle Batılı devletlerin Covid-19 sınavının ilk günlerinde tamamen ulusal çıkar temelinde hareket ettikleri söylenebilir.⁴⁴

43 "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması", (Erişim), https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf, 16.08.2022.

44 Erman Akıllı, "Türkiye-Afrika İlişkilerinde Covid-19 Diplomasisi", Sabah Perspektif, 02 Temmuz 2022, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/erman-akilli/2022/07/02/turkiye-afrika-iliskilerinde-covid-19-diplomasisi>, 16.08.2022.

Yukarıdaki satırlarda vurgulandığı üzere, uluslararası sistemin bölgesel (Azerbaycan-Ermenistan Savaşı) ve küresel krizlerin (Covid-19 Pandemisi) etkisiyle çehresinin yeniden değişmeye başladığı süreçte uluslararası örgütlerin sadece üye devletler için değil insanlığın ortak faydası için bir takım adımlar atması büyük önem taşımaktadır. Nitekim Covid-19 pandemisi sürecinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'dan Avrupa Birliği' (AB) ne birçok bölgesel ve uluslararası örgüt ciddi bir sınavdan geçmiştir. Yukarıdaki satırlarda vurgulandığı üzere AB kendi coğrafyasında Covid-19 pandemisi gibi küresel bir krizi göğüslemede arzu edilen performansı sergileyememiştir. İşte böyle bir süreç içerisinde, yani hem bölgesel hem de küresel çapta cereyan eden hadiseleri göğüsleyebilecek bir vizyonun ortaya koyulmasında Türk Keneşi marifetiyle üye devletler, önemli adımlar atmışlardır. Bugün artık TDT olan Konsey, sadece üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarını değil aynı zamanda sağlıktan eğitime, teknolojiye kadar birçok alanda eşgüdüm ortaya koymayı hedefleyen bir yapı arz etmektedir. Bu bağlamda TDT, üye devletlerinin bir araya gelerek deklare edilen "Türk Dünyası 2040 Vizyonu"⁴⁵, sadece TDT'nin değil aynı zamanda Türk Dünyasının da gelecek vizyonunu oluşturmaktadır. Vizyonda ortaya koyulan hedeflere değinmeden önce 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da toplanan Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirvesine⁴⁶ ve sonuç bildirisine değinmek elzemdir.

Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirvesi

Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları Konseyi, 12 Kasım 2021'de İstanbul'da "*Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler*" temasıyla toplanmıştır.⁴⁷ Toplantıya Türkiye Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan başkanlık etmiş olup, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev, Kazakistan Cumhurbaşkanı Sayın Kasım Cömert Tokayev, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sayın Sadır Caparov, Özbekistan Cumhurbaşkanı Sayın Şevket Mirziyoyev, Türkmenistan Cumhurbaşkanı Sayın Gurbangulu Berdimuhamedov, Macaristan Başbakanı Sayın Viktor Orban ve Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Sayın Bağdat Amreyev katılmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı Onursal Başkanı ve Kazakistan Cumhuriyeti Birinci Cumhurbaşkanı Elbaşı Sayın Nursultan Nazarbayev toplantıda bir video mesaj ile hitap etmiştir.

Zirve, birçok husus açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak belki de Türk Dünyası ortak tarihi ve geleceği açısından bir kırılma noktası olabilecek adım, "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi"nin adının "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak değiştirileceğinin ilan edilmesi olmuştur. Yani Türk Keneşi'nin uluslararası bir örgüt hüviyetine kavuşacağıın

45 "Türk Dünyası 2040 Vizyonu", (Erişim), <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunya-si-2040-vizyonu-2396-98.pdf>, 16.08.2022.

46 "Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirvesi İstanbul'da düzenlendi", (Erişim), https://www.turkkon.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-sekizinci-zirvesi-istanbulda-duzenlendi_2394, 16.08.2022.

47 "Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi", (Erişim), <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/8-zirve-deklarasyonu-2395-94.pdf>, 16.08.2022.

duyurulması adına Zirve tarihsel bir öneme sahiptir. Artık Türk Dünyası, uluslararası sistem içerisinde tek yumruk olarak tek bir çatı içerisinde, TDT adıyla uluslararası bir örgüte sahip olmuştur. Ayrıca Zirve’de, Kazakistan Cumhuriyeti Birinci Cumhurbaşkanı – Elbaşı ve Türk Devletleri Teşkilatı Onursal Başkanı Sayın Nursultan Nazarbayev tarafından başlatılan “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”nu, Türk Devletlerinin ortak çıkarlarının bulunduğu muhtelif alanlarda geleceğe dönük işbirliğine rehberlik edecek stratejik bir belge olarak kabul ettiklerini ve uygulanması için “2022-2026 Türk Devletleri Teşkilatı Stratejik Yol Haritası” hazırlanacağı da ifade edilmiştir. Aşağıdaki satırlarda detaylarına yer verilecek olan “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, TDT adına bir yol haritası ve gelecek vizyonu olma özelliğine haizdir.

Tarihi Zirve’de üzerinde durulan başlıklar; “Siyasi Konular, Dış Politika ve Güvenlik Konularında İşbirliği”, “Ekonomik ve Sektörel İşbirliği”, “Halklararası İşbirliği”, “Türk Dünyasında Kurumsal İşbirliği”, “Üçüncü Taraflarla İşbirliği” ve “Teşkilat Konuları”dır. Ayrıca Zirve’de Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde dijital sistemlerin tanıtılması e sınır ötesi hareketlerde elektronik ön bildirim sisteminin kurulması yoluyla gümrük ve diğer ilgili kurumlar tarafından verilen izin belgelerine ilişkin gümrük prosedürlerinin basitleştirilmesini teşvik edilmiş, Üye Devletleri modern gümrük mekanizmalarını ve gelişmiş bilgi alışverişi sistemini kullanmaya devam etmeye çağırılmıştır. Üye ve Gözlemci Devletleri, Asya ve Avrupa arasında fiber optik yüksek hızlı internet hattının inşasını öngören Dijital Aktarım Merkezi projesinin uygulanmasının da önemine vurgu yapılmıştır.⁴⁸

Zirve Sonuç Bildirisinde öne çıkan noktalara bakılacak olursa;

- *İnsanları ve mekanları ortak tarih ve miras ağlarında bir araya getirerek seyahat daveti olarak kültürel rotaların tanıtılması ve Türk Dünyasının zengin ve çeşitli mirasını keşfetme araçlarının başlatılması,*
- *Üye Devletlerin eğitim uzmanlarına yönelik “Orhun Eğitim Değişim Programı Yönetmeliğinin” kabulünün önemi,*
- *Türkiye Maarif Vakfı (TMF) okullarının Türk Dünyasındaki yararlı faaliyetlerini not ettiklerini ve Üye Devletlerin ulusal mevzuatına uygun olarak, TMF okullarının kuruluş prosedürlerini kolaylaştıracaklarını,*
- *Türkistan’da düzenlenen Türk Üniversiteler Birliği (TÜRÜNİB) 5.Genel Kurulu’nun sonuçlarını desteklediklerini ve Orhun Değişim Programı çerçevesinde işbirliğinin kapsamını genişletme ve zenginleştirme çağrısında bulduklarını,*
- *30 Ağustos – 2 Eylül 2021 tarihlerinde Kırgız Cumhuriyeti’nin Oş kentinde düzenlenen Türk Konseyi Genç Liderler Forumu’nun başarılı organizasyonu için Kırgız Cumhuriyeti’ni övdüklerini ve Gençlik Politikasının geliştirilmesine katkıda bulunmak, Üye Devletlerin Gençleri arasındaki dostluğu güçlendirmek için bu tür faaliyetlerin düzenlenmesinin önemini altını çizdikleri belirtilmiştir.⁴⁹*

48 “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”

49 “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”

Zirve ile beraber bir diğer dikkate değer nokta ise Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesidir. Vizyon metni içerisinde Türk Dünyası'nın geleceğine dair ulaşılması amaçlanan çok önemli hedeflere yer verilmiştir. Çalışmanın nüvesini oluşturan Metaverse'ün gençlerin ve geniş anlamda Türk Dünyası bütünleşmesine olan katkılarını irdelemeden önce, ilerleyen sayfalarda detaylandırılacak olan "TürkoVerse" vizyonuna temel oluşturacak "Türk Dünyası 2040 Vizyonu" içerisinde yer alan ilgili hedeflere değinmekte fayda vardır.

2040 Vizyon Belgesinde yer alan bazı hususlara dikkat edilecek olursa;

- *Türk Devletleri Teşkilatı'nın ortak çıkar konularında Üye Devletler arasında düzenli diyalog, istişareler ve işbirliğinin temel çok taraflı platformu olarak rolünün güçlendirilmesi;*
- *Üye Devletler halklarını birbirine yaklaştırmada ve başkalarıyla etkileşimde bulunma konusunda ortak Türk kimliğinin kültürel zenginlik kaynağı olarak teşvik edilmesi,*
- *Teşkilatın, bölgesinde ve uluslararası alanda barış, istikrar ve güvenliği teşvik etmek amacıyla Üye Devletler arasında istişareler ve koordinasyon için uygun bir platform olarak kullanılması ve aynı amaçla, Teşkilatın bölgesel ve uluslararası paydaşlar ile işbirliği yapma kapasitesinin ve rolünün geliştirilmesi,*
- *Ticaret tamamlayıcılıklarını artırmayı, ticareti kolaylaştırmayı ve ticarete miktar kısıtlamalarını ve tarife dışı engelleri ortadan kaldırmayı amaçlayan politikalar yoluyla Üye Devletler arasındaki ticaret hacminin artırılması,*
- *Yabancı para bağımlılığını azaltmak ve karşılıklı çıkar temelinde dış finansal yayımlara karşı korunmak için Üye Devletler arasındaki ticarete ulusal para birimlerinin payının artırılması,*
- *Üye Devletlerin, bölgesel ve küresel ekonomik istikrara katkıda bulunan Doğu ve Batı – Kuzey ve Güney ticaret koridorlarını birbirine bağlayan güçlü bir bölgesel ekonomik gruba dönüştürülmesi,*
- *Sınır geçişleri için gümrük ve transit prosedürlerini kolay ve uyumlu hale getirerek Üye Devletler arasında kesintisiz, entegre, verimli, hızlı ve sürdürülebilir çok modlu bağlantısallığın oluşturulması,*
- *Bölgeler arası dijital bağlantısallık kurulması, Üye Devletlerde dördüncü Sanayi Devrimi'nin desteklenmesi ve Büyük Veri kullanımı yoluyla küresel bilgi tabanlı ekonomi ile daha iyi entegrasyon sağlanması,*
- *Dijital, yeşil ve akıllı ekonomilere ve akıllı şehirlere dönüşümü desteklemek için dijital teknolojilerin ve yapay zekanın çeşitli alanlarda kullanılması,*
- *Türk Kültürünün, değerlerinin, geleneklerinin, sanatının ve mirasının, Türk İşbirliği Teşkilatları'nın ilgili uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde ortak çabalarıyla dünya çapında tanıtılması,*
- *Ulusal kültür, eğitim ve gençlik politikalarının daha fazla uyumlaştırılmasının sağlanması,*

- *Türk Devletleri Teşkilatı'nın yeni ortak turizm projeleri yoluyla, Üye Devletlerin zengin kültürel ve tarihi mirasının yanı sıra doğal cazibe merkezlerinden daha iyi yararlanmak için bölgenin bir turizm merkezine dönüştürülmesi ve turizm potansiyellerinden tam olarak yararlanmak için antik İpek Yolu boyunca turizm destinasyonlarının çeşitlendirilmesi,*
- *Üye Devletlerde daha iyi iletişim sağlamak için alfabe ve terminolojide birliğin sağlanması adına kapasite oluşturulması,*
- *Türk Devletleri Teşkilatı bölgesinin, akademik ve bilimsel araştırma, öğrenme ve yenilik merkezi haline getirilmesi.*
- *Türk Dünyası'nda birlik, beraberlik ve dayanışma bilincine sahip bir nesil yetiştirmek amacıyla gençlik hareketliliği, değişimi ve eğitimi konularında ortak projelerle gençlik işbirliğini, kapsamlı bölge içi işbirliğinin vazgeçilmez bir unsuru haline getirilmesi,*
- *Kamu diplomasisi programları ve faaliyetleri yoluyla ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde sorumlu ve işbirlikçi bir bölgesel aktör olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın rolünün ve faaliyetlerinin güçlendirilmesi,*
- *Küresel yönetime katkıda bulunmak için ortak çıkarları paylaşan uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi*
- *Göç ve yerinden edilme konularında Üye Devletin ilgili makamları arasında etkin koordinasyon ve işbirliğinin teşvik edilmesi.*

Bilgi ve İletişim Teknolojileri

- *Düzenleyiciler, kamu ve özel operatörler ve Üye Devletlerin ilgili diğer paydaşları arasındaki işbirliğini artırarak BİT (Bilgi İletişim Teknolojileri) alanındaki politika ve yönetmelikleri uyumlu hale getirme*
- *Ticaret, ulaşım, sağlık ve eğitime öncelik verilerek e-devlet ve e-hizmetler alanında ortak program ve projeler geliştirme,*
- *Yayın hizmetleri, mobil, uydu teknolojileri, fiber optik dâhil olmak üzere BİT hizmetleri ve altyapı geliştirme konusundaki ortaklıkları artırma ve ortak işbirliği platformları ve ağları kurarak bölgesel bir teknolojik ekosistem oluşturarak Üye Devletlerin ortak BİT potansiyelini geliştirme,*
- *Dijital konularda tecrübe ve bilgi paylaşımı için teknoparklar ve bilişim parkları gibi önde gelen araştırma ve geliştirme merkezlerini bir araya getirme,*
- *Uluslararası siber güvenlik merkezleriyle yakın işbirliği içinde ortak bir platform oluşturarak bölgesel güvenlik sorunlarına müdahale etmek için siber güvenlik alanındaki işbirliğini geliştirme,*
- *Uzay teknolojilerinin sosyal-ekonomik hayatın her alanında etkin kullanımı yoluyla dijital bağlantısallık ve iletişimi sağlama, ulusal uzay politikalarını uyumlu hale getirme, bilgi,*

tecrübe ve uzmanlık paylaşımı ve kapasite geliştirme programları dâhil olmak üzere ortak program ve projelerle Üye Devletler arasında sonuç odaklı işbirliği kurma,

- *Ortak uzay altyapılarını, yenilikçi uzay teknolojisi araçlarını kullanmak amacıyla Üye Devletler arasında işbirliği mekanizması oluşturma ve kaynak yönetimi, afet riskinin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma için alan tabanlı verileri paylaşma,*
- *Üniversiteler ve uzay merkezleri de dahil olmak üzere, Üye Devletlerin ilgili makamları arasında ortak araştırma ve çalışmanın yanı sıra uzay çalışmaları alanında bilimsel işbirliğini teşvik etme,*

Turizm

- *Çeşitli yenilikçi turizm programları ve projeleri ile bölgenin eski ve çağdaş kültürel mirasını ortaya çıkarma,*
- *Eko-turizm, mutfak turizmi, macera turizmi, sağlık turizmi, manevi/kutsal turizm vb. alanlarda çeşitli turizm paketleri, kültürel güzergahlar ve turlar geliştirme ve bunları tanıtmaya,*
- *Yatırımları arttırmak, kapasite geliştirme programları düzenlemek, politika ve düzenlemeleri uyumlu hale getirmek ve turizm sektöründe ortak standartlara ulaşmak amacıyla Üye Devletlerin ilgili kamu ve özel kurumları arasında bir işbirliği ağı kurma,*
- *Türk Dünyası'nın önde gelen turistik şehirleri arasında, işbirliğini arttırmak ve birbirleri arasında deneyim paylaşımını sağlamak için, ittifak kurma,*
- *Üye Devletleri ziyaret eden turistler için fiyatları makul hale getirmek üzere gerekli politikaları, düzenlemeleri ve teşvikleri arttırma,*
- *Üye Devletleri ulusal mevzuatlarına uygun olarak seçili üçüncü tarafların vatandaşları için turizm ve vize kolaylığının artırılması amaçlarıyla ortak bir pozisyon geliştirilmesi,*

Kültür

- *Türk toplumları arasındaki ortak noktaları daha fazla keşfetmek ve beraberlik duygusunu zenginleştirmek için Üye Devletlerin ilgili kurumları tarafından ortak sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetler geliştirme,*
- *Türk Dünyasının kültürel mirasının ortak bir listesini hazırlama, bu kültürel mirası koruma ve Türk Dünyasının kültürel mirasının geldiği ülkelere geri gönderilmesi için ortak eylemde bulunma,*
- *UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine aday gösterilmesi için Üye Devletlerin ilgili kurumları ve Türk İşbirliği Kuruluşları arasında güçlü bir koordinasyon ve işbirliği sağlama,*

- *En önde gelen bilim adamlarının, şairlerin, düşünürlerin ve sanatçıların ortak Türk mirasını geliştirme ve Üye Devletlerin geleneklerini, göreneklerini, folklorunu ve Türk dünyasının kültürlerarası diyalogdaki rolünü besleme,*
- *Halklarımızı bir araya getirmek için her yıl ortak film festivalleri ve müzik ile sanat etkinliklerinin yanı sıra, diğer benzer kültürel aktiviteler düzenleme,*

Eğitim ve Bilim

- *Üye Devletler arasında yüksek öğretim alanında daha iyi işbirliği için müfredat ve kredi sistemini uyumlu hale getirme ve Üye Devletlerde diplomaların ve akademik niteliklerin tanınmasında işbirliği teşvik etme,*
- *Yenilikçi öğrenme yöntemlerinden, eleştirel düşünceden ve teknolojinin pratik kullanımından faydalanarak Üye Devletlerdeki eğitim sistemlerinin uluslararası standartları uyarınca daha da geliştirilmesinde katkı sağlama,*
- *Ortak Türk tarihi, kültürü, dili, edebiyatı ve coğrafyası ile ilgili bilimsel ve analitik araştırmaları yoğunlaştırma ve Üye Devletlerdeki okul müfredatlarında bu konulara ilişkin olarak yer alan seçmeli dersleri destekleme,*
- *Orhun Süreci Değişim Programı aracılığıyla Türk Yükseköğretim Alanı'nı tamamıyla işlevsel hale getirme ve Türk Üniversiteleri Birliği'ni (TÜRKÜNİB) öncü işbirliği mekanizması haline getirme,*
- *Eşleştirme programları dahil olmak üzere ortak politikalar ve araçlar vasıtasıyla öğrencilerin, araştırmacıların ve akademisyenlerin hareketliliğini artırma,*
- *Genç öğrencilerin ilgisini daha fazla çekmek için, ortak Türk tarihi, coğrafyası, edebiyatı, değerleri, kültürü ve gelenekleri üzerine yaratıcı ve modern tekniklerle eğitici videolar hazırlama,*
- *Akademisyenler, araştırmacılar ve öğrenciler için ulaşılabilir bilimsel yayın verileri geliştirme ve Üye Devletlerin bilimsel dergileri için ortak bir uluslararası dizin oluşturma,*
- *Girişimcilik ve mesleki eğitim konularında en iyi uygulamaları paylaşma ve bu doğrultuda bilgi ve becerilerin artırılmasına yönelik ortak projelerin gerçekleştirilmesine yönelik fırsatları araştırma,*
- *Ortak temel, pratik, yenilikçi ve başlangıç projelerinin hayata geçirilmesini destekleme,*
- *Ortak yenilikçi ekosistem geliştirme, Üye Devletler arasında teknoloji transferini destekleme ve bilimsel sonuçların ticarileştirilmesini teşvik etme, (Kabul edildi)*
- *Uluslararası belgelere uygun olarak etkin fikri mülkiyetin korumasını ortaklaşa teşvik etme,*
- *Ortak çevrimiçi açık erişimli bir Türk Dünyası ansiklopedisi oluşturma,*
- *Düşünce kuruluşları arasında işbirliğini hızlandırma ve "Türk Dünyası Düşünce Kuruluşları Ağı" kurma.*

Yukarıdaki satırlarda detaylıca değinildiği üzere “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, birçok önemli alanda Türk Dünyasının geleceğini ve ulaşılmak istenen noktayı resmetmektedir. Peki bu hedefe gençlerin bütünleşmesini de mümkün kılacak şekilde günümüzde yaşanan dijital dönüşüm çerperinde nasıl erişilebilir?

2019 sonunda başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi uluslararası sistem içerisinde süre gelen dijitalleşme olgusunun ivmelenmesine imkân tanımıştır. Öyle ki, eğitimden ticarete, market alışverişinden sağlık sektörüne kadar birçok farklı alanda süreç internet marifetiyle sürdürülmüştür. Bu bağlamda tüm dünyanın tecrübe ettiği dijital dönüşüm kısaca: *“Bilgi teknolojilerinin yoğun kullanımı ile iş süreçlerinin ve bilgilerin hızlı, para ve zaman tasarrufu sağlayarak dijital (elektronik) ortama taşınması...”* olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰ Peki bugün birçok farklı mecrada dile getirilen dijital dönüşümün son halkası olan Metaverse’ün, Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesine hangi alanlarda katkı sağlayabilir? Bir başka deyişle uluslararası sistemin dijitalleştiği bir dünya düzeni içerisinde Türk Dünyası’nın geleceği açısından Metaverse ne anlama gelmektedir?

---

50 Erman Akıllı, “Diplomaside Dijital Dönüşüm ve Türkiye”, Sabah Perspektif, 01 Ocak 2022, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/erman-akilli/2022/01/01/diplomaside-dijital-donusum-ve-turkiye>, 16.08.2022.

DIGITAL
SILK
ROAD

TDT VE TÜRK DÜNYASI İÇİN DİJİTAL GELECEK VİZYONU:

5.

TÜRKOVERSE

5 TDT coğrafyasında dijital turizm güçlü bir şekilde hayata geçecektir. Nihayetinde Türkoverse sayesinde Türk toplumları arasındaki ortak noktaları daha fazla keşfetmek ve beraberlik duygusunu zenginleştirmek mümkün olacaktır gibi Türkistan coğrafyasının turizm açısından bir çekim merkezi haline getirilmesi mümkün olacaktır.

5. TDT VE TÜRK DÜNYASI İÇİN DİJİTAL GELECEK VİZYONU: TÜRKOVERSE

5.1. Metaverse Nedir?⁵¹

En genel anlamda Metaverse, sanal gerçeklik ile devasa çok oyunculu çevrimiçi (*Massive Multiplayer Online-MMO*) oyunların birleşimi olarak ifade edilebilir. Metaverse, birden çok kullanıcının aynı anda var olabilecekleri ve etkileşime girebilecekleri sanal bir dünya olarak tanımlanabilir. Metaverse üzerinde; çeşitli oyunları oynamaktan, maaşlı-sigortalı olarak çalışmaya, şirket iş birlikleri kurmaktan market alışverişi yapmaya, canlı konserlere katılmaktan spor aktivitelerine, film ve tiyatro izlemekten müze gezilerine kadar kullanıcıların fiziksel dünyada olduğu gibi birçok etkinlikte bulunabilecekleri ifade edilmektedir.

Daha önceki sanal evren denemelerinin aksine Metaverse'ün basit bir sanal gerçeklik üzerine kurulmaktan ziyade *simüle* edilmiş bir gerçeklik temelinde inşa edileceği belirtilmektedir. Zira Metaverse'ün, fiziksel dünyanın gölgesi değil bilakis fiziksel dünya ile sürekli etkileşim halinde olduğu tamamlayıcı unsur olarak öngörülmektedir. Elbette bu sürekli etkileşimin sağlanabilmesi, ancak donanımsal altyapının mevcut olması ile mümkündür. Öyle ki, Metaverse içerisinde kullanıcıların bahse konu etkileşimi gerçekleştirebilmesi için gerekli donanım olarak şu an artırılmış gerçeklik (AR) gözlükleri ve/veya sanal gerçeklik (VR) kaskları öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Meta Platforms (Facebook) ile ABD'nin Carnegie Mellon Üniversitesi ortaklaşa geliştirdikleri *ReSkin* teknolojisi ile üretilen yapay deri marifetiyle robotlara hissetme yeteneği kazandırılacağı açıklanmıştır. Meta Platforms'un Metaverse'e dair ilgisi dikkate alındığında, bu gelişmenin bir sonraki adımı, aynı artırılmış gerçeklik gözlükleri ve sanal gerçeklik kaskları gibi bir aracın (örneğin bir eldiven veya giyilebilir teknoloji ürününün) geliştirilerek son kullanıcıya sunulması olabilir. Bu sayede kullanıcıların Metaverse içerisinde temel duylardan görme ve işitmenin yanında dokunma duyusunu kazanacak olmaları, Metaverse ile fiziksel dünya arasındaki etkileşimi daha da güçlü kılma potansiyeline sahiptir. Mevcut haliyle bir vizyon olan Metaverse sayesinde ilerleyen dönemlerde bireylerin zaman ve mekândan azade olacakları iddia edilmektedir. Öyle ki, kırsal kesimde yaşayan insanların büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmadan Metaverse sayesinde sanal bir şekilde Metaverse platformuna en-

51 Erman Akılı, "Diplomaside Dijital Dönüşüm ve Metaverse", Sabah Perspektif, 05 Şubat 2022, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/erman-akilli/2022/02/05/diplomaside-dijital-donusum-ve-metaverse>, 16.08.2022.

tegre olmuş şehirlerde çalışabilecekleri vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Metaverse'ün, iş temelli göçün sonunu getirebilecek potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada Seul başta olmak üzere dünyadaki önemli metropollerin Metaverse evrenine entegre edilmesi için ülkeler altyapı çalışmalarına başlamışlardır. Nitekim, Güney Kore hükümeti "Seoul Vision 2030" hedefinin tezahürü olarak başkentin Metaverse platformunda yer alması için 3.8 Milyar Euro bütçe ayırdığını ilan etmiştir (Metaverse test aşamasında olan şehirlerden bazıları: Ankara, Los Angeles, Bari, Helsinki, Tokyo, Fukuoka, Nagoya, Kyoto, Osaka, Sapporo ve Şangay'dır). Ayrıca Güney Kore hükümeti, Metaverse üzerinden *Kore Dalgası* popüler kültürün tüketilebileceği sanal ortamlar inşa etmek için 17 yerel bilişim teknolojisi şirketiyle iş birliği anlaşması yapmıştır. Nitekim Metaverse platformuna entegre edilen Güney Kore'nin Podo Müzesi'ni 1 ay içerisinde 80.000 kişi ziyaret etmiştir. Benzer şekilde Güney Kore'nin K-Pop gruplarından Blackpink'in Metaverse'de düzenlenen sanal imza günü etkinliğine 46 milyondan fazla kullanıcı katılmıştır. Metaverse'ün ekonomi boyutuna bakılacak olursa araştırma firması Strategy Analytics'e göre, Covid-19 pandemisi sırasında iş ve eğlence için sanal alanlara artan ilginin de etkisiyle, küresel Metaverse pazarının geçtiğimiz yıl için 6 milyar ABD Doları olan kapasitesinin, 2026 yılına kadar yaklaşık 42 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Diğer taraftan bireysel örnekler de Metaverse'ün ekonomi boyutunu gözler önüne sermektedir. Nitekim, Singapurlu bir alıcı, bir Metaverse açık arttırmasında Mike Winkelmann'ın kripto sanat Non-Fungible Token (NFT)'ini 69 milyon ABD dolarına satın almıştır.

5.2. Dijital Bir Geleceğe Doğru

Küreselleşmenin bir sonraki adımı olarak görülen Web 3.0 neticesinde dünyanın içerisinde bulunduğu dijital dönüşüm süreci, Covid-19 pandemisinin de etkisiyle ivmelenmiştir. İşte bu ivmelenen dönüşüm süreci temelinde kripto paralara dair farkındalığın ve bahse konu para birimlerinin dünya genelindeki işlem hacminin (Estonya'dan El Salvador'a kadar birçok ülke kripto paraları resmi para birimi olarak tanımıştır) giderek artmasıyla "blockchain/blok zinciri" sisteminin zemin kazanması mümkün olmuştur. Diğer taraftan blok zinciri sistemi temelinde NFT'lerin (Non-Fungible Token/Takas Edilemez Jeton) yeni bir dijital mülkiyet modeli olduğu görüşü de temayüz etmiştir. İşte böyle bir iklim içerisinde dijital dönüşümün tezahürü olarak Metaverse, Dünya gündemini meşgul eden yegâne konulardan bir tanesi haline gelmiştir. Metaverse, kelime anlamından hareketle Meta: öte, verse: evren yani "öte-evren" anlamına gelmektedir. Metaverse kavramının dünya gündeminde yer edinme sebebine bakıldığında (eski adıyla) Facebook'un CEO'su Mark Zuckerberg'in, geçtiğimiz yıl, Facebook olan şirket adının Meta Platforms olarak değiştirileceğini ilan etmesi, ardından da Metaverse'ün potansiyelini ortaya koyan bir vizyon

sunumu yapması etkili olmuştur. Yapmış olduğu sunumda Zuckerberg; alışverişten ticarete, eğitimden sanata birçok alanda fiziksel dünya ile etkileşimi mümkün kılacak dijital bir sistemin vaatlerini ifade etmiştir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, şu an dünya genelinde tek bir Metaverse evreninin bulunmamasıdır.

Öyle ki, Decentraland, Sandbox, Somnium Space ve SuperWorld gibi birçok Metaverse evreni bulunmakta ve bu sanal evrenler üzerinden dijital arsalar, NFT'ler alıcı bulunmaktadır. Zira şu an Metaverse evrenleri arasında öne çıkmış olan Decentraland'de Kanadalı bir firma 2.5 Milyon ABD Doları karşılığında arsa satın almış ve genel müdürlüğünü bahse konu dijital arsa üzerine inşa edeceğini ilan etmiştir. Bununla birlikte Metaverse'ün geleceğine dair birtakım belirsizlikler de mevcuttur. Öyle ki, ilerleyen yıllarda Metaverse platformunun tamamen özel sektör tekelinde mi kalacağı, devletlerin bu sürece dahil olup olmayacağı sorusu henüz cevap bulmamıştır. Eğer özel sektör tekelinde kalacak olursa, ciddi bir tekelleşme yaşanabilir. Diğer taraftan devletlerin içerik, düzenleme, ticaret ve kullanıcıların gözetimi açısından kontrol edebilecekleri kendi Metaverse'lerini inşa etmeleri durumu da başka sıkıntıları meydana gelebilecektir. Eğer devlet tekelinde kalacak olursa *Splinternet* tarzında, dünyadan izole internet yapılarının bir tezahürü olacak olan *Splinterverseler* oluşabilir. Bu bağlamda da Metaverse'ün amentüsü olan küresel anlamda dijital ve fiziksel dünyanın etkileşimi amacı boşa düşmüş olacaktır. Öyle ki, küresel boyutta tek bir Metaverse tamamen şirketler veya bir, iki ülke özelinde kalacak olursa tekelleşme kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda Metaverse'ün ilk emekle dönemlerinde devlet başkanlarının ve uluslararası örgütlerin sürece dahil olması büyük önem arz etmektedir. Nitekim bölgesel entegrasyonlar, uluslararası örgütlerin kendi bütünleşmeleri temelinde Metaverse'lerini inşa etmeleri Metaverse'ün temel norm olacağı bir gelecek için önemli bir adım olacaktır. Türkiye ve Metaverse ilişkisine bakıldığında; *Google Trends* istatistiklerine göre geçtiğimiz yıl içerisinde dünya genelinde "Metaverse" anahtar kelimesi ile gerçekleşen arama istatistiklerine bakıldığında, ilk sırada Türkiye'nin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda dünya genelinde Google üzerinde Metaverse kavramına en çok ilgi gösteren ülkenin de Türkiye olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

5.3. Metaverse, Türkoverse ve Dijital Bütünleşme⁵²

Ocak ayında gerçekleşen AK Parti MYK toplantısında Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın Metaverse için hazırlığa başlanması talimatı önemli bir adımdır. Bu bağlamda Türkiye, büyük devlet olmanın gereği olarak dijital evrende de dış politika stratejileri geliştirecektir. Yukarıdaki satırlarda vurgulandığı üzere Metaverse'ün sağlıklı işle-

52 Erman Akıllı, "Diplomaside Dijital Dönüşüm ve Metaverse".

telebilmesinde, tekelleşmeden ziyade bölgesel entegrasyonlar zemininde inşa edilecek Metaverse evrenleri ilerleyen dönemde değer kazanacaktır. Geçtiğimiz yıl Sayın Cumhurbaşkanımızın girişimleriyle uluslararası örgüt yapısına kavuşan Türk Devletleri Teşkilatı, TAürk Dünyası 2040 Vizyonuna eş değer şekilde uluslararası sistem içerisinde her geçen gün etkinliği artan bir yapı arz etmektedir. İşte bu bağlamda, Türkiye'nin liderliğinde Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin yer alacağı "Türkoverse" inşa edilerek Türk dünyasında dijital bütünleşme sağlanabilir. Türkoverse'e değinmeden önce Metaverse kavramına kısaca bakılacak olursa; en genel anlamda kavram, sanal gerçeklik ile devasa çok oyunculu çevrimiçi (Massive Multiplayer Online-MMO) oyunların birleşimi olarak ifade edilebilir. Metaverse, birden çok kullanıcının aynı anda var olabilecekleri ve etkileşime girebilecekleri dijital bir dünya olarak tanımlanabilir.

Metaverse üzerinde; çeşitli oyunları oynamaktan, maaşlı-sigortalı olarak çalışmaya, şirket iş birlikleri kurmaktan market alışverişi yapmaya, canlı konserlere katılmaktan spor aktivitelerine, film ve tiyatro izlemekten müze gezilerine kadar kullanıcıların fiziksel dünyada olduğu gibi birçok etkinlikte bulunabilecekleri ifade edilmektedir. Mevcut haliyle bir vizyon olan Metaverse sayesinde ilerleyen dönemlerde bireylerin zaman ve mekândan azade olacakları iddia edilmektedir. Öyle ki, kırsal kesimde yaşayan insanların büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmadan Metaverse sayesinde dijital bir şekilde Metaverse platformuna entegre olmuş şehirlerde çalışabilecekleri vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Metaverse'ün, iş temelli göçün sonunu getirebilecek potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada Seul başta olmak üzere dünyadaki önemli metropollerin Metaverse evrenine entegre edilmesi için ülkeler altyapı çalışmalarına başlamışlardır. Nitekim, Güney Kore hükümeti "Seoul Vision 2030" hedefinin tezahürü olarak başkentin Metaverse platformunda yer alması için 3.8 Milyar Euro bütçe ayırdığını ilan etmiştir (Metaverse test aşamasında olan şehirlerden bazıları: Ankara, Los Angeles, Bari, Helsinki, Tokyo, Fukuoka, Nagoya, Kyoto, Osaka, Sapporo ve Şangay'dır).

Ayrıca Güney Kore hükümeti, Metaverse üzerinden Kore Dalgası popüler kültürün tüketilebileceği dijital ortamlar inşa etmek için 17 yerel bilişim teknolojisi şirketiyle iş birliği anlaşması yapmıştır. Nitekim Metaverse platformuna entegre edilen Güney Kore'nin Podo Müzesi'ni 1 ay içerisinde 80.000 kişi ziyaret etmiştir. Benzer şekilde Güney Kore'nin K-Pop gruplarından Blackpink'in Metaverse'de düzenlenen sanal imza günü etkinliğine 46 milyondan fazla kullanıcı katılmıştır. Metaverse'ün ekonomi boyutuna bakılacak olursa araştırma firması Strategy Analytics'e göre, Covid-19 pandemisi sırasında iş ve eğlence için sanal alanlara artan ilginin de etkisiyle, küresel Metaverse pazarının geçtiğimiz yıl için 6 milyar ABD Doları olan kapasitesinin, 2026 yılına kadar yaklaşık 42 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Diğer taraftan bireysel örnekler de Metaverse'ün ekonomi boyutunu gözler önüne sermektedir. Nitekim, Singapurlu bir alıcı, bir Metaverse açık arttırmasında Mike Winkelmann'ın kripto sanat Non-Fungible Token (NFT)'ini 69 milyon ABD dolarına satın almıştır.

5.4. Türkoverse ve "Türk Dünyası 2040 Vizyonu"⁵³

Türk Dünyası 2040 Vizyonu, yukarıdaki satırlarda detaylıca değinildiği üzere, Türk Dünyası'nın geleceğini güçlü bir şekilde teminata alma adımıdır. Bu nedenle Vizyon belgesinde değinilen hedef ve amaçların kısa, orta ve uzun vadede hayata geçirilmesi TDT'nin geleceği için önem arz etmektedir. Çalışmanın bu kısmında; Türk Dünyası 2040 Vizyonu'nda gençlere yönelik değinilen husus ve amaçlara yer verilerek, yukarıdaki satırlarda detaylandırılan Türkoverse vizyonu ile bahse konu hedeflerin hangi oranda cevaplanabileceği tartışılacaktır.

5.4.1. Türk Dünyası Gençlerinin Bütünleşmesinde Bir Araç olarak Türkoverse

Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesinde Türkoverse'ün potansiyel rolüne değinmeden önce kısaca TDT'nin uluslararası sistem içerisinde diğer önemli uluslararası örgütlerin gençlik politikalarına ve gençlik politikalarında teknoloji kullanımına değinmekte fayda bulunmaktadır. Kıta Avrupa'sında istikrarın perçinleyicisi yapı olarak görülen Avrupa Birliği, Avrupa gençlerinin bütünleşmesinde birtakım hedefler belirlemiştir. AB gençlik hedefleri⁵⁴ olarak adlandırılan bu hedeflere bakılacak olursa aşağıda verilen hususların öne çıktığı görülmektedir:

- *AB'yi Gençlerle Birleştirmek*
- *Tüm Cinsiyetlerin Eşitliği*
- *Kapsayıcı Dernekler*
- *Bilgilendirme ve Yapıcı Diyalog*
- *Ruh Sağlığı ve Refahı*
- *Kırsal Gençliği İleriye Taşımak*
- *Herkes İçin Kaliteli İstihdam*
- *Kaliteli Öğrenme*

53 Erman Akıllı, "Türk Dünyasında Dijital Bütünleşme: "Turkoverse".

54 "EU Youth Strategy", (Erişim), https://youth.europa.eu/strategy/european-youth-goals_en, 16.08.2022

- *Herkes İçin Alan ve Katılım*
- *Sürdürülebilir Yeşil Avrupa*
- *Gençlik Örgütleri ve Avrupa Programları*

Avrupa Birliği Konseyi ve Üye Devletler gençlik alanında 2019-2027 yıllarını kapsayacak AB Gençlik Stratejisi belgesini yayınlamışlardır.⁵⁵ 2018 yılında kaleme alınan strateji belgesinde Avrupalı gençlerin bilgi teknolojileri ve sosyal medya kullanımları dikkate alınarak toplumdaki rollerinin arttırılması, gençlerin bilgi teknolojileri içerecek şekilde demokratik katılıma teşvik edilmesi ve sürdürülebilir yeşil Avrupa için yeşil teknolojilerin geliştirilmesinde gençlerin teşviki vurgulanmaktadır. Aşağıdaki satırlarda detaylandırılacağı üzere Türkoverse vizyonu ile ortaya konan hedefler, AB'nin Avrupalı gençlerin bütünleşmesi için belirlediği teknolojik hedeflerin ötesine geçmektedir. Aşağıda yer verilen maddeler Türk Dünyası 2040 Vizyonu'nda yer almaktadır. Bu başlık altında gençlere yönelik değinilen husus ve amaçlara yer verilerek Türkoverse'ün bir araç olarak potansiyeline değinilecektir.

55 "The European Union Youth Strategy 2019-2027", (Erişim), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:456:FULL&from=EN>, 20.09.2022.

A. EĞİTİM-BİLİM ALANINDA:

- A.1. *Orhun Süreci Değişim Programı aracılığıyla Türk Yükseköğretim Alanı'nı tamamıyla işlevsel hale getirme ve Türk Üniversiteleri Birliği'ni (TÜRKÜNİB) öncü işbirliği mekanizması haline getirme;*
- A.2. *Türk Devletleri Teşkilatı bölgesinin, akademik ve bilimsel araştırma, öğrenme ve yenilik merkezi haline getirilmesi;*
- A.3. *Türk Dünyası'nda birlik, beraberlik ve dayanışma bilincine sahip bir nesil yetiştirmek amacıyla gençlik hareketliliği, değişimi ve eğitimi konularında ortak projelerle gençlik işbirliğini, kapsamlı bölge içi işbirliğinin vazgeçilmez bir unsuru haline getirilmesi;*
- A.4. *Ulusal kültür, eğitim ve gençlik politikalarının daha fazla uyumlaştırılmasının sağlanması;*
- A.5. *Türk Devletleri Teşkilatı bölgesinin, akademik ve bilimsel araştırma, öğrenme ve yenilik merkezi haline getirilmesi,*
- A.6. *Üye Devletler arasında yüksek öğretim alanında daha iyi işbirliği için müfredat ve kredi sistemini uyumlu hale getirme ve Üye Devletlerde diplomaların ve akademik niteliklerin tanınmasında işbirliği teşvik etme;*
- A.7. *Yenilikçi öğrenme yöntemlerinden, eleştirel düşünceden ve teknolojinin pratik kullanımından faydalanarak Üye Devletlerdeki eğitim sistemlerinin uluslararası standartları uyarınca daha da geliştirilmesinde katkı sağlama;*
- A.8. *Ortak Türk tarihi, kültürü, dili, edebiyatı ve coğrafyası ile ilgili bilimsel ve analitik araştırmaları yoğunlaştırma ve Üye Devletlerdeki okul müfredatlarında bu konulara ilişkin olarak yer alan seçmeli dersleri destekleme;*
- A.9. *Eşleştirme programları dahil olmak üzere ortak politikalar ve araçlar vasıtasıyla öğrencilerin, araştırmacıların ve akademisyenlerin hareketliliğini artırma:*

Türkoverse içerisinde TDT ülkelerine ait yükseköğrenim kurumlarının kampüsler açmasıyla yükseköğrenimde hızlı bir şekilde eş güdüm sağlanabilecektir. TDT'nin yükseköğrenimde öğrenci değişim programı olan "Orhun Değişim Programı"nın öncülü olduğu Türk Dünyası yükseköğrenim hareketliliği projesi bu sayede daha güçlü bir biçimde yürürlüğe girecektir. Böylelikle Türkoverse içerisinde kampüslerini dijital olarak inşa eden her üniversite; hali hazırda Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Macaristan, Türkiye ve Özbekistan'dan toplam 33 üniversitenin üye olduğu Türk Üniversiteleri Birliği (TÜRKÜNİB)'ne ve dolayısıyla Orhun Değişim Programı'na da doğal üye olacaktır.

2022 yılı itibariyle sadece Türkiye'de 208 yükseköğrenim kurumu olduğu dikkate alınacak olursa TDT üye devletlerinin tüm yükseköğrenim kurumlarının dijital kampüslerle varacağı, eğitim-öğretim faaliyetlerini Metaverse teknolojisi sayesinde Türkoverse içerisinde gerçekleştirmeleri Türk Dünyası'nın yükseköğrenim alanında bütünleşmesini mümkün

hale gelebilecektir. Zira öğrenciler kendi anavatanlarını terk etmeden Türkoverse üzerinde diledikleri TDT üye devletinin üniversitesinde, arzu ettikleri bölümde dijital kampüsler marifetiyle eğitim alabilecekler; bu sayede üye ülkeler arasında öğrenci etkileşimi, çeşitliliği ve hareketliliği daha aktif hale gelecektir. Yukarıdaki satırlar da vurgulandığı üzere bugün Türk Dünyası bütünleşmesi önünde aşılması gereken bir takım fiziksel ve bütçesel meseleler bulunmaktadır. Ancak bu sayede, yani Türkoverse'ün inşası sayesinde öğrenciler evlerini terk etmeden sadece Metaverse teknolojisini kullanacakları araçlar yoluyla dijital yükseköğrenim faaliyetlerini gerçekleştirmekle kalmayıp, kardeş Türk devletlerini birinci elden tanıma fırsatı elde edeceklerdir. Bir diğer husus ise TDT üyesi devletlerin Türkoverse içerisinde açacakları dijital kampüsleri sayesinde eğitim öğretim faaliyetlerinin fiziksel kampüs açmak ve eğitim öğretim faaliyeti gerçekleştirmeye oranla karşılaştırılmayacak kadar az masraflı hale dönüşmesidir. Bu sayede öğrenciler için yükseköğrenim yol, konaklama ve diğer gider masraflardan azade hale gelecek, öğrenciler için daha ulaşılabilir hale gelecektir.

Bununla birlikte Türkoverse içerisinde üniversite kampüslerinin oluşturularak eğitime başlanması Orhun Değişim Programını çatı olarak TDT içerisinde yükseköğrenim bütünleşmesindeki mihmandarlık pozisyonunu güçlendirecek ve nihayetinde Türk Dünyası'nda uzun zamandır hedeflenen yükseköğrenimdeki bütünleşme sağlanacaktır. Benzer şekilde öğretim elemanlarının da kendi yaşadıkları şehri terk etmeden Türkoverse'de yer alan diğer üniversitelerde dersler vermesi mümkün hale gelecek, eğitim ve öğretimin her boyutunda etkileşim sağlanmış olacaktır. Benzer şekilde sadece öğrenciler değil, öğretime elamanları ve öğretmenler de farklı ülkelerin farklı üniversitelerinde ve okullarında eğitim-öğretim faaliyetinde bulunabileceklerdir. Türkoverse sayesinde öncesinde var olan fiziksel ve bütçesel engellerin kolaylıkla aşılabileceği açıktır.

Orhun Değişim Programı ve TÜRKÜNİB bu vesileyle TDT üye devletinin sadece yükseköğrenim değil, lise ve ilköğretim seviyesinde de ortak bir eğitim öğretim müfredatının inşasında öncü kurum haline geleceklerdir. Zira hali hazırda TDT içerisinde ortaokul ve liselerarası değişim programına dair adımlar atılmıştır. İşte bu minvalde Türkoverse içerisinde yükseköğrenim kurumlarının yer almasının ardından bir sonraki aşama ise TDT üyelerine ait ortaokul ve liselerin aşamalı olarak Türkoverse içerisinde dijital olarak yer alması ve yukarıdaki satırlarda değinildiği şekliyle öğrenci ve öğretmen değişimi ve bu vesileyle de etkileşimin sağlanması mümkün olacaktır. Ayrıca TÜRKÜNİB öncülüğünde ortak müfredatların geliştirilmesi, üniversite diplomalarının karşılıklı denklik ve tanınırlıklarının sağlanması Türkoverse zemininde daha işler ve hızlı hale gelecektir.

Bununla birlikte Türkoverse marifetiyle öncesinde fiziksel uzaklıktan ve bütçe kaynaklı engellerin de aşılmasıyla üniversiteler arasında Türkoverse içerisinde ortak ar-ge programları geliştirilecek, öğrencilerin de aktif rol alacağı yenilikçi projelerin ve teknolojik altyapı geliştirmenin önü de açılacaktır temellendirilecektir. Bu çerçevede girişimcilik ve mesleki eğitim konularında en iyi uygulamaları paylaşma ve bu doğrultuda bilgi ve becerilerin artırılmasına yönelik ortak projelerin gerçekleştirilmesine yönelik fırsatlar gerçeğe

dönüşebilecek; ortak temel, pratik, yenilikçi ve başlangıç projelerinin hayata geçirilmesini desteklenebilecektir. Üniversiteler Türkoverse içerisinde ar-ge rolünün bir diğer tezahürü olacak husus ise TDT'ye ait ortak yenilikçi ekosistem/kuluçka merkezleri geliştirme, üye devletler arasında teknoloji transferini destekleme ve bilimsel sonuçların ticarileştirilmesini teşvik etme mümkün olacaktır.

Zira TDT üyelerinin yükseköğrenimlerinde yaşanacak bütünleşme, Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesini aralayacak kapıdır. Türkoverse içerisinde TDT üyelerinin yükseköğretim kurumlarının ve dolayısıyla teknolojik yenilikçi ekosistem/kuluçka merkezlerinin dijital olarak inşasının sağlanması, TDT bölgesinin Metaverse evrenleri içerisinde bir ilim ve ar-ge merkezi olarak çekim merkezine dönüştürecektir. Hoca Ahmet Yesevi Hazretleri'nin manevi mirasının dijital evrene tezahüründe yeniden Türkistan coğrafyasında yeni Ali Kuşçular, Yusuf Has Hacibler, Farabiler ve nice ilim insanları, Türkoverse'ün sağlayacağı akademik iklim içerisinde yetişebilecektir.

B. TURİZM ALANINDA

- B.1. Türk Devletleri Teşkilatı'nın yeni ortak turizm projeleri yoluyla, Üye Devletlerin zengin kültürel ve tarihi mirasının yanı sıra doğal cazibe merkezlerinden daha iyi yararlanmak için bölgenin bir turizm merkezine dönüştürülmesi ve turizm potansiyellerinden tam olarak yararlanmak için antik İpek Yolu boyunca turizm destinasyonlarının çeşitlendirilmesi;**
- B.2. Çeşitli yenilikçi turizm programları ve projeleri ile bölgenin eski ve çağdaş kültürel mirasını ortaya çıkarma;**
- B.3. Türk Dünyası'nın önde gelen turistik şehirleri arasında, işbirliğini arttırmak ve birbirleri arasında deneyim paylaşımını sağlamak için, ittifak kurma;**
- B.4. Üye Devletleri ziyaret eden turistler için fiyatları makul hale getirmek üzere gerekli politikaları, düzenlemeleri ve teşvikleri arttırma;**
- B.5. Üye Devletleri ulusal mevzuatlarına uygun olarak seçili üçüncü tarafların vatandaşları için turizm ve vize kolaylığının artırılması amaçlarıyla ortak bir pozisyon geliştirilmesi;**
- B.6. Türk Dünyasının kültürel mirasının ortak bir listesini hazırlama, bu kültürel mirası koruma ve Türk Dünyasının kültürel mirasının geldiği ülkelere geri gönderilmesi için ortak eylemde bulunma:**

Çalışmanın önceki bölümlerinde Metaverse ile ilgili kısımlarda değinildiği üzere günümüzde dünya genelinde birçok devlet, metropollerini dijital olarak Metaverse evrenlerine entegre olması için önemli çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda öne çıkan ülkelerden birisi olarak Güney Kore "Seoul Vision 2030" hedefinin de bir tezahürü olarak başkent Seul'ün Metaverse platformunda yer alması için 3.8 Milyar Euro bütçe ayırdığını ilan etmiştir. Seul, fiziksel yapısının dijital bir tezahürü olarak Metaverse evrenine yüklenecek; bahse konu Metaverse evreni içerisinde insanlar Seul'u ziyaret edebilecek, meşhur Gangnam bölgesinden Kore ulusal müzesine kadar birçok turist merkezini ziyaret edebileceklerdir. Nitekim Metaverse platformuna entegre edilen Güney Kore'nin Podo Müzesi'ni 1 ay içerisinde 80.000 kişi ziyaret etmiştir. Ayrıca Metaverse üzerinden Güney Kore hükümeti kültürel diplomasisinin lokomotifini olan *Kore Dalgası*'ni ivmelendirecek Güney Kore popüler kültürünün tüketilebileceği sanal ortamlar inşa etmek için 17 yerel bilişim teknolojisi şirketiyle iş birliği anlaşması yapmıştır.

Dünya genelindeki bu gelişmeler dikkate alındığında Türkoverse içerisinde TDT üyesi devletlerin başkentleri ve önemli metropollerinin entegre edilmiş olması; Türkoverse sanal evrenini diğer Metaverse evrenleri içerisinde bir turizm çekim merkezi haline getirecektir. İstanbul'dan Türkistan'a birçok önemli şehrin Türkoverse entegre edilmesi, TDT içerisinde kültürel etkileşimin daha da güçlenmesine de vesile olacaktır. Fiziksel uzaklıktan dolayı Türkistan coğrafyasının önemli başkent ve şehirleri herkes için mümkün olmamaktadır. Ancak ilerleyen yıllarda Metaverse'ün günlük yaşantının bir parçası haline

geldiği süreçte Türkoverse içerisinde bu minvaldeki etkileşim günlük bir pratik haline dönüşebilecektir. Zira 2026 yılı itibariyle insanların günde en az bir saatlerini Metaverse içerisinde geçirecekleri öngörülmektedir.⁵⁶ Ayrıca 2026'ya kadar dünyadaki kuruluşların %30'unun da Metaverse için ürün ve hizmetlere sahip olacağı öngörülmektedir.⁵⁷ Yani görüleceği üzere yakın gelecekte Metaverse, gündelik yaşamın bir parçası haline gelecektir. Bu gerçekler gözünen alındığında Türkoverse'ün Türkiye liderliğinde inşası TDT ve Türk Dünyası'nın geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede Türkoverse'e entegre olacak TDT üyesi devletlerin şehirleri sayesinde Türkistan coğrafyası yeniden turizm açısından bir cazibe merkezi haline dönüşecek; tarihi İpek Yolu güzergahı geçmişte olduğu gibi bugün de Türkoverse marifetiyle önemli dijital güzergahlardan birisi haline gelecektir. Türkoverse, TDT'nin turizm hedeflerine ulaşılmasında ve çerçevede Metaverse turistlerinin Türk Dünyası'nı tanımalarını imkanı kılabilceği gibi turizm vesilesiyle ciddi oranda ekonomik girdilerin sağlanmasına da imkân tanıyacaktır. Türkoverse'ün sağlayacağı bir diğer imkân insan Türk Dünyası'nın ortak kültürel mirasının korunması ve dijital aktarımının sağlanmasıyla ölümsüzleştirilmesi de teminat altına alınmasıdır. Türk Dünyası'na ait somut ve soyut kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımında belki de mihenk taşı olabilecek bu adımın Türk Dünyası Kültürel Miras Vakfı'nın koordinasyonu ve vizyonunda yürütülmesi, arzu edilen amacın hasıl olmasını sağlayacaktır. Elbette Türkoverse içerisinde somut ve soyut kültürel mirasın yer alması sadece turistler için değil aynı zamanda Türk Dünyası gençlerinin kendi ortak kültür, tarih ve değerlerini daha kolay tanımasını sağlayacaktır. Ankara'da bir genç evinden çıkmadan Türkoverse sayesinde Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi Hazretleri'nin manevi huzurunda bulunacak, Semerkand'da Registan'a varıp Uluğ Bey medresesinde soluklanacak, İmam Buhari Türbesi'ni ziyaret edebilecektir. Türkoverse içerisinde VR setler sayesinde bu önemli manevi ve maddi mirasların ziyareti görsel ve işitsel olacaktır. Türkoverse'ü ziyaret edecek Metaverse turistlerinin ziyaretlerinin düzenlenmesi de yine TDT çerçevesinde gerçekleştirilecek, üyelerin bir araya gelerek dijital mevzuatların tamamlanmasıyla TDT coğrafyasında dijital turizm güçlü bir şekilde hayata geçecektir. Nihayetinde Türkoverse sayesinde Türk toplumları arasındaki ortak noktaları daha fazla keşfetmek ve beraberlik duygusunu zenginleştirmek mümkün olacağı gibi Türkistan coğrafyasının turizm açısından bir çekim merkezi haline getirilmesi mümkün olacaktır.⁵⁸

---

56 Rimol, a.g.m.

57 Rimol, a.g.m.

58 Erman Akıllı, "Türk Devletleri Teşkilatı İçin Bir (Ulus) Markalama Aracı Olarak Türkoverse", Kriter Dergi, Kasım 2022 /Yıl 7, Sayı 73, (Erişim), <https://kriterdergi.com/yazar/erman-akilli/turk-devletleri-teskilati-icin-bir-ulus-markalama-araci-olarak-turkoverse>, 20.12.2022

6. | SONUÇ

Web 3.0'ın uluslararası sistem içerisinde devletlerin dış politikalarına etki edebilecek bir araca dönüştüğü günümüz dünyasında TDT de dijital dönüşüme ayak uyduracaktır. Bu nedenle Türkoverse, dijitalleşen dünya düzeni içerisinde TDT ve Türk Dünyası için bir gelecek vizyonudur.

6. SONUÇ

Türk Dünyası hedefi, Türklerin tarih sahnesine çıkmasından bu yana, İsmail Gaspıralı gibi Yusuf Akçura gibi önemli düşünce adamlarının öncelendiği ve ömürlerini vakfettikleri önemli bir gaye olagelmıştır. Bugün TDT ile bu gayeye ulaşılmış, Türk Dünyası bütünleşmesi artık gerçekliğe dönüşmüştür. Bu bütünleşmenin bir sonraki adımı ise dijitalleşen uluslararası sistem içerisinde ancak teknolojiye yapılacak yatırımlar ile mümkün olacaktır. Bu bağlamda çalışmanın nüvesini oluşturan Türkoverse vizyonu bir kurum olarak sadece TDT'nin değil, Sayın Hasan Celal Güzel'in sözleriyle "300 milyonluk" bir coğrafyanın, tüm Türk Dünyası'nın geleceğine ışık tutma tahayyülünün de ilk adımıdır.

Yukarıdaki satırlarda detaylıca vurgulandığı üzere Türk devletlerinin dünya üzerindeki konumları düşünüldüğünde şüphesiz fiziksel uzaklık öne çıkmaktadır. İşte Türkoverse, bahse konu fiziksel uzaklığın ortadan kaldırılmasına imkân tanıyacaktır. Elbette bunun için öncelikle TDT üyeleri özelinde teknolojik alt yapının güçlendirilmesi elzemdir. Aynı Güney Kore örneğinde olduğu gibi öncelikle başkentlerin ve sanayi şehirlerinin Türkoverse içerisine entegre edilmesiyle sermaye ve işgücü dolaşımının Türk dünyası temelinde sağlanması mümkün hale gelecektir. Tüzel ve/ya gerçek kişiler bahse konu Türkoverse şehirlerinde şirketler kurabilecekler, dükkanlar açabilecekler veya çalışabileceklerdir. Örneğin, Ankara'dan bir müşteri Almatı'daki bir mağazayı ziyaret edip alışveriş yapabilecektir. Benzer şekilde Bakü'de ikamet eden bir birey, Bişkek'teki bir şirkette Türkoverse marifetiyle maaşlı olarak çalışabilecektir. Elbette bu durum üye ülkelerin çalışma temelli iç göçlerinin de önüne geçebilecektir. Bireyler kırsaldaki yaşamlarına devam ederek büyük şehirlerde ve hatta Türkoverse içerisinde diğer ülkelerin ilgili şehirlerde çalışabilme imkanına kavuşacaklardır.

Diğer taraftan eskiden fiziksel uzaklıktan ötürü geliştirilmekte zorlanan ortak ar-ge projelerinin ve teknolojik altyapı geliştirmenin önü de açılacaktır. Yukarıdaki satırlarda değinilen ticaret, üretim ve profesyonel iş hayatında kullanım için ortak bir kripto para birimi örneğin; "Turko-coin" geliştirilerek Türkoverse'ün ortak para birimi olarak kabul edilebilir, üye ülkelerde Turko-coin üzerinden işlem görebilirler. Böylelikle Türk dünyasına dair ortak bir para birimi yürürlüğe gireceği gibi ekonomik bütünleşme için de önemli bir adım atılmış olacaktır. Bu bağlamda ekonomik ve ticari anlamda Türk dünyası ülkeleri arasında hem sınırlar ortadan kalkacak hem de coğrafya temelli fiziksel uzaklık ülkeler arasında artık mevzu bahis olmayacaktır.

Diğer taraftan Türk dünyası ülkelerinin yükseköğrenim kurumlarının Türkoverse içerisinde kampüsler açmasıyla yükseköğrenimde de bir eş güdüm sağlanabilecektir. Türk

Konseyi tarafından yürütülen Orhun Değişim Programı'nın öncülü olduğu Türk Dünyası yükseköğrenim hareketliliği projeleri bu sayede daha güçlü bir biçimde yürürlüğe girecektir. Ayrıca öğrencilerin kendi anavatanlarını terk etmeden Türkverse üzerinde dijital kampüsler marifetiyle eğitim almaları sayesinde üye ülkeler arasında öğrenci çeşitliliği ve hareketliliği daha aktif hale gelecektir. Benzer şekilde öğretim elemanlarının da kendi yaşadıkları şehri terk etmeden Türkverse'de yer alan diğer üniversitelerde dersler vermesi mümkün hale gelecek, eğitim ve öğretimin her boyutunda etkileşim sağlanmış olacaktır. Bununla birlikte bahse konu eğitim boyutu lise ve ilköğretim seviyesinde de değerlendirilerek ortak bir müfredata oluşturulması mümkün olabilir. Benzer şekilde sadece öğrenciler değil, öğretmenler de farklı ülkelerin farklı okullarında eğitim-öğretim faaliyetinde bulunabileceklerdir. Türkverse üzerinden üye ülkeler arasında ortak ar-ge çalışmaları, sanayi iş birlikleri, akademik etkinlikler ve teknolojik ufuk çalışmaları fiziksel uzaklığın olmadığı bir dijital düzlemde kolaylıkla gerçekleştirilebilir.

Ayrıca miras diplomasisinin bir tezahürü olarak Türkistan coğrafyasına ve Türk Dünyasına ait soyut ve somut kültürel mirasın Türkverse içerisine entegre edilmesi hem Türk Dünyası gençlerinin kültürel anlamda bütünleşmesine katkı sağlayacak, hem de ortak değerlerin daha ulaşılabilir şekilde tanınmasına imkan sunacaktır. Nitekim soyut ve somut kültürel mirasın Metaverse platformuna yüklenmesine dair dünya genelinde çalışmalar yürütülmektedir. Öyle ki, İtalya'nın Bari Üniversitesi'nde yürütülen "İtalyan Kültürünün Dijitalleşmesi" projesi buna örnek olarak gösterilebilir.⁵⁹

Diğer taraftan şehirlerin Metaverse evrenlerine entegre edilmesinin belki de en önemli getirisi olan kültürel boyut bağlamında da Türk dünyası ülkeleri arasında kültürel etkileşimin ivmelenmesi mümkün hale gelecektir. Ortak kültürel etkileşimin bir başka olumlu sonucu olarak, Türk Dünyasına dair kültürel değerlerin Türkverse marifetiyle atılacak adımlar sayesinde dijital evrende tanıtılması mümkün hale gelecektir. Öyleki, diğer Metaverse evrenlerine açılacak ortak büyükelçilikler ile Türk dünyasına dair kültürel diplomasisinin ve olumlu imajın ihracı sayesinde Türkverse, diğer Metaverse evrenleri içerisinde çekim merkezi haline gelecektir.⁶⁰

Yukarıdaki satırlarda detaylandırıldığı üzere nihayetinde, Türk Dünyası 2040 vizyonunun gerçekleşmesi Türk Dünyası gençlerinin bütünleşmesinin sağlanması ile mümkün olacaktır. Zira Türk Dünyası'nın geleceği, geleceğin sahibi olan gençler sayesinde teminat altına alınacaktır. Bu nedenle Türkverse'ün TDT içerisinde işlerlik kazanarak genç nüfusun etkin biçimde kullanımına sunulması, yukarı satırlarda detaylıca sıralanan kazanımların elde edilmesine imkân tanıyacaktır. Ünlü Türk düşünürü İsmail Gaspıralı'nın "*Dilde, işte, fikirde birlik*" söyleminin Türk dünyası için tezahüründe TDT'nin faaliyetleri büyük önem

59 "Italian Culture Incorporated Into The Metaverse", Italian Academy Foundation, (Erişim), <https://italiana-academyfoundation.org/06/italian-culture-incorporated-into-the-metaverse/>, 16.08.2022.

60 Erman Akıllı, "Diplomaside Dijital Dönüşüm ve Metaverse", Sabah Perspektif, 05 Şubat 2022, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/erman-akilli/2022/02/05/diplomaside-dijital-donusum-ve-metaverse>, 16.08.2022.

arz etmektedir. Bu bağlamda Web 3.0'ın uluslararası sistem içerisinde devletlerin dış politikalarına etki edebilecek bir araca dönüştüğü günümüz dünyasında TDT de dijital dönüşüme ayak uyduracaktır. Bu nedenle Türkoverse, dijitalleşen dünya düzeni içerisinde TDT ve Türk Dünyası için bir gelecek vizyonudur.

7. | KAYNAKÇA

7. KAYNAKÇA

- “EU Youth Strategy”, (Erişim), https://youth.europa.eu/strategy/european-youth-goals_en, 16.08.2022
- “Italian Culture Incorporated Into The Metaverse”, Italian Academy Foundation, (Erişim), <https://italianacademyfoundation.org/06/italian-culture-incorporated-into-the-metaverse/>, 16.08.2022.
- “The European Union Youth Strategy 2019-2027”, (Erişim), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:456:FULL&from=EN>, 20.09.2022.
- “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”, (Erişim), <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/8-zirve-deklarasyonu-2395-94.pdf>, 16.08.2022.
- “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirvesi İstanbul’da düzenlendi”, (Erişim), https://www.turkkon.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-sekizinci-zirvesi-istanbulda-duzenlendi_2394, 16.08.2022.
- “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması”, (Erişim), https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf, 16.08.2022.
- “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, (Erişim), <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>, 16.08.2022.
- “Türk Kültür ve Miras Vakfı”, (Erişim), https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-kultur-ve-miras-vakfi_5, 16.08.2022.
- Chartrand, H. H. 1992. “International Cultural Affairs: A 14 Country Survey”. *Journal of Arts Management. Law and Society*. 22, No.2., s. 134.
- Cull, Nicholas J. 2009. *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. California: USC Bookstore Press. USC Center on Public Diplomacy at the Annenberg School, University of Southern California, s. 19.
- Erman Akıllı, “Diplomaside Dijital Dönüşüm ve Metaverse”, *Sabah Perspektif*, 05 Şubat 2022, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/erman-akilli/2022/02/05/diplomaside-dijital-donusum-ve-metaverse>, 16.08.2022.
- Erman Akıllı, “Diplomaside Dijital Dönüşüm ve Türkiye”, *Sabah Perspektif*, 01 Ocak 2022, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/erman-akilli/2022/01/01/diplomaside-dijital-donusum-ve-turkiye>, 16.08.2022.

- Erman Akıllı, "The Metaverse Diplomacy: A Future Vision for Türkiye", Insight Turkey, Volume 24, Number 3, 2022, s. 68.
- Erman Akıllı, "Türk Dünyasında Dijital Bütünleşme: "Turcoverse", Kriter Dergi, Mart 2022 / Yıl 6, Sayı 66, (Erişim), <https://kriterdergi.com/dis-politika/turk-dunyasinda-dijital-butunlesme-turkoverse>, 16.08.2022.
- Erman Akıllı, "Türk Devletleri Teşkilatı İçin Bir (Ulus) Markalama Aracı Olarak Turcoverse", Kriter Dergi, Kasım 2022 / Yıl 7, Sayı 73, (Erişim), <https://kriterdergi.com/yazar/erman-akilli/turk-devletleri-teskilati-icin-bir-ulus-markalama-araci-olarak-turkoverse>, 20.12.2022
- Erman Akıllı, "Türkiye-Afrika İlişkilerinde Covid-19 Diplomasisi", Sabah Perspektif, 02 Temmuz 2022, (Erişim), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/erman-akilli/2022/07/02/turkiye-afrika-iliskilerinde-covid-19-diplomasisi>, 16.08.2022.
- Erman Akıllı, Türkiye de Devlet Kimliği ve Dış Politika (2. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.
- Ernest J. Wilson. "Hard Power, Soft Power, Smart Power". The Annals of the Academy of Political and Social Science. No: 616, 2008, s. 114.
- Faruk Sönmezoğlu, Hazırlayanlar: Deniz Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, (der.), 4. Basım, İstanbul, Der Yayınları, 2010, s. 218.
- Firat Purtaş, "Cultural Diplomacy Initiatives of Turkic Republics". Perceptions. 22 (1), 91-114.
- Firat Purtaş, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasisi". Gazi Akademik Bakış. 7 (13). 1-14.
- Fisher, A. 2009. "Four Seasons in One Day: The Crowded House of Public Diplomacy in the UK". Routledge Handbook of Public Diplomacy. Taylor, P., Snow, N. (ed.). New York: Routledge, s. 254.
- Gienow-Hecht, J., and Donfried, M. (ed.). 2010. "The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance, and the Promise of Civil Society." In Searching for a Cultural Diplomacy. New York: Berghahn Books, s. 13.
- Hasan C. Güzel, "300 Milyonluk Türk Dünyası", Yeni Türkiye: Türk Dünyası Özel Sayısı, C.IX, No:53, Temmuz-Ağustos 2013, s.225-226.
- Ibrahim Kalın, "Soft power and public diplomacy in Turkey." Perceptions 16.3 (2011);: s. 5.
- Jan Melisen, Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael, 2005, s.2.
- Joseph Nye, Bound To Lead: The Changing Nature of American Power (1. Baskı). New York: Basic Books, 1990.

- Joseph Nye, *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*, (1. Baskı). (Çev.) Aydın, R. İ. Ankara: Elips Kitap, 2005, s 5.
- Meghan Rimol, "Gartner Predicts 25% of People Will Spend At Least One Hour Per Day in the Metaverse by 2026?", Gartner, (Erişim), <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2022-02-07-gartner-predicts-25-percent-of-people-will-spend-at-least-one-hour-per-day-in-the-metaverse-by-2026>, 20.09.2022.
- Muharrem Ekşi,. "Kamu Diplomasisi: Ak Parti Döneminde Türk Dış Politikası." Siyasal Kitabevi (2014).
- Peter van Ham. "Power, Public Diplomacy, and the Pax Americana", Jan Melissen, (Ed.) *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations. Second Edition*, New York, Palgrave Macmillan, 2007, ss. 52-64.
- Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Ak Sakallılar Konseyi Başkanı; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bakan, başbakan, TBMM Başkanı görevlerinde bulunmuş olan Sayın Binali YILDIRIM'dır.
- UNESCO World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/list/>, (Erişim), 16.08.2022.
- Winter, T. 2015. "Heritage Diplomacy". *International Journal of Heritage Studies*. Vol. 21, No. 10, 997-1015.
- Winter, T. 2016. "Heritage Diplomacy: Entangled Materialities of International Relations". *Future Anterior*. Vol. XIII. No. 1, s. 27.

Doç. Dr.
Erman AKILLI

Doç. Dr. Erman AKILLI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans ve lisansüstü dersler veren Dr. Akilli'nin birçok ulusal ve uluslararası nitelikte; makaleleri (SSCI, Scopus ve alan indexleri v.b.), tek yazarlı kitabı (Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika, 2. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), kitap editörlükleri (Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Akademik Yayıncılık, 2016)/(Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges, Cambridge Scholars Publishing, 2017), kitap bölümleri ve bildirileri bulunmaktadır. Ayrıca 2023 yılında basılacak olan "Diplomacy, Society and the Covid-19 Challenge, Routledge" ve "World Politics in the Age of Uncertainty: The Covid-19 Pandemic, Palgrave MacMillan" kitaplarının baş editörüdür.

Çalışmaların detayları için lütfen bakınız:

<https://ermanakilli.academia.edu/>

